

চতুশ্চাদে। কথ্য দেবতেরং দ্বিষ্টুপ্ হে কথ্যকে অঘোরচক্ রকুরদৃষ্টিপতিয়ী অপতিঘাতিনী চ এধি ভব। তথা শিবা পশুভ্যঃ পশুনাং গোমহিষাদীনাং
শিবা সখাবহা ভব। আশিবি বর্ষার্থে চতুর্থী। তথা সূমনাঃ প্রসন্নমানসাঃ সূবর্চাস্তেজস্বিনী তথা বীরসুঃ সৎ পুত্রপ্রসবা তথা জীবসু জীবদপত্যা দেবকামা পঞ্চমহা-
বজ্রাতিরতা শ্রোনা সুখকারিণী তথা মোহস্মাকং সমন্ধিনে দ্বিপদেশং কল্যাণকারিণী তথা চতুশ্চাদেশং গবাদিকায় কল্যাণকারিণী ভব ইত্যশাস্ততে। দ্বিপদেশং
চতুশ্চাদে ইতি তার্থে চতুর্থী। ওঁ আনঃ প্রজাং জনয়তু প্রজাপতি রাজরসায় সমনক্তর্ষ্যমা ত্রাহুর্নক্ষলীঃ পতিলোকমাশিশ শনো ভব দ্বিপদেশং চতুশ্চাদে। জগ-

রসুরপতিয়েধি শিবা পশুভ্যঃ সূমনাঃ সূবর্চাঃ। বীরসুর্জীবসুর্দেবকামাশোনা শং নো তবদ্বিপদেশং চতুশ্চাদে। প্রজা-
পতিঋতির্জগতীচ্ছন্দঃ প্রজাপতির্দেবতা গৃহীতকন্যাপাণেঃ পত্ন্যর্জপে বিনিয়োগঃ। ওঁ আনঃ প্রজাং জনয়তু প্রজাপতিরাজ-
রসায় সমনক্তর্ষ্যমা ত্রাহুর্নক্ষলীঃ পতিলোকমাশিশ শনো ভবদ্বিপদেশং চতুশ্চাদে। প্রজাপতিঋতির্জগতীচ্ছন্দ ইন্দ্রো
দেবতা গৃহীতকন্যাপাণেঃ পত্ন্যর্জপে বিনিয়োগঃ। ওঁ ইমাং ত্রিমিত্রমীঢ়ঃ স্পুত্রাং স্তভগাং কৃষি দশাশ্চাং পুত্রানাধেহি পতি

তীরং প্রাজাপত্যা। প্রজাপতিঃ অষ্টা নোহস্মাকং প্রজাং পুত্রপৌত্রাদিরূপামাজনয়তু আজরসায় জরাপর্যাপ্তং। কিঞ্চ তথা প্রজামর্ষ্যমা দেবঃ সমনক্তর্ষ্যমা
প্রকটগুণাং করোতু। হে কথ্যকে মঙ্গলীঃ মঙ্গলদেবত্যা দেবতাঃ স্বা স্বাং মহমর্থাং অহুর্দত্তবত্যা অতস্তুং পতিলোকং পতিকুলং আশিশ। আজরসায়
ব্যবহিতেনোপসর্গেণ সমন্ধঃ। আজরসায় ইতি অব্যয়ীভাবে। শরং প্রভৃতিভ্য ইত্যত্র জরা জরশেতি পঠাতে। আজরসাদিতি পঞ্চমার্থে আজরসা
চতুর্থী। মঙ্গলীরিতি পূর্ববদীকারঃ বা ছন্দস ইতি অসি মবর্ণঃ। ওঁ ইমাং ত্রিমিত্রমীঢ়ঃ স্পুত্রাং স্তভগাং কৃষি দশাশ্চাং পুত্রানাধেহি পতিমেবাদশ

==
* * *
|| সামবেদি বিবাহঃ ||
* * *

॥ * ॥ उदक देवपूजाः ॥ * ॥

अहस्त विरः क्रीडा । हे इन्द्र मित्र उदक प्रक्षेपविधनाप्यायकारकः सन् इमां कथां सुपुत्रां संपुत्रप्रसवां सुभगां पतिधियां कृषि
 किं अस्यां कथायां दशमंथाकान् पुत्रानाधेहि गर्भेभ्याः पुत्रान् प्रापयेति यावत् पतिश्च तर्हीरं अस्यां एकादशं कुरु इति प्रार्थते । एकादशमं च
 एकादशानां पूरणमिति व्युत्पत्त्या । मित्र इति दधानसम्भानमीनांश्चेति । मिहसेचने इत्यस्या कर्मो निपाताते । मतुवमोकः सम्यक् चन्दमिति कथं ।
 कृषीति कुण्डेभिवरगमा बल्लं छन्दमिति लुक् । क्रशुं पुरुस्तुश्वन्दमिति हे वितावः । ॐ सत्राञ्जी श्वशुरे तव सत्राञ्जी श्वश्रां तव ननन्दारि च सत्राञ्जी
 अधिदेवसु । अहस्तविरः कथा देवता । हे कत्रके सत्राञ्जी प्रधानवासिनीति यावत् श्वशुरे पत्याः पितरि तव श्वश्रां पतुर्मातरि तथा ननन्दरि पतुर्भाग्यां
 मेकादशं कुरु । प्रजापतिश्च विरनुक्पुह्णः कन्या देवता गृहीतकन्यापानेः पतुर्जपे विनियोगः । ॐ सत्राञ्जी
 श्वशुरे तव सत्राञ्जी श्वश्रां तव ननन्दरि च सत्राञ्जी तव सत्राञ्जी अधिदेवसु । प्रजापतिश्च विरनुक्पुह्णः प्रार्थ-
 यानां ब्रह्मपतिर्देवता गृहीतकन्यापानेः पतुर्जपे विनियोगः । ॐ मम व्रते ते हृदयं दधातु मम चित्तमनुचितं तेहस्त मम वाचमेकमना जुवस्व ब्रह्मपतिश्चानियुनक्तु
 मेकमना जुवस्व ब्रह्मपतिश्चानियुनक्तु मह्यं ॥ ततो इन्द्रिसमीपमागत्य बधूसहित उपविष्टो जायाता पाणिग्रहणानन्तरं
 अधिदेवसु देवरेषु । पुनः पुनः सत्राञ्जीग्रहणं गौरवाथं । ॐ मम व्रते ते हृदयं दधातु मम चित्तमनुचितं तेहस्त मम वाचमेकमना जुवस्व ब्रह्मपतिश्चानियु-
 नक्तु मह्यं । त्रिंशत् विरः प्रार्थनायां विनियुक्तः । प्रार्थयाना देवताका । हे कन्याके ते तव हृदयं ममः अरमेव त्वं मम व्रते कर्मणि दधातु स्वापन्नत
 अन्या कर्तृपदस्याङ्गुतत्वां सैव प्रथमपुरुषव्यतारणेनोद्यते एतद्ब्रह्मवति मम व्रते हृदयं निवेहीति । अनात्त मम चित्तमहू ते तव चित्तमस्तु तवतु आनयो-
 हृदगैकां तवद्वितार्गः । किं मम वाचं वानीं एकमनाः अनन्याचेताः सती जुवस्व देवस्व । किं ब्रह्मपतिः सुरशुकः सा स्वां मह्यं मदनां नियुनक्तु नितरां
 योजयतु । ॐ लेखा मन्त्रिषु पक्ष्मवर्षेषु च वानि ते तानि ते पूर्वात्तया मर्दानि समग्राह्यं । यदिसा अहस्त पः । इरमेका वक्रामाणाश्च पक्षः । उदरविवाह

পাণিগ্রহণস্বাস্থ্যহোমে বিনিয়ুক্তাঃ। বহু দেবতাকাঃ। হে কথকে তে তব লেখাসন্ধিষু পক্ষমস্থ নেত্রপিধানেষু আবর্তে কুহরেষু ছিদ্ররূপস্থানবিশেষেষু হস্তদ্বারেষু

ব্যস্তসমস্তমহাব্যাধতিহোমং কুর্যাৎ। যথা প্রজাপতিঞ্চ বির্গায়ত্রীচ্ছন্দোহগ্নিদেবতা মহাব্যাধতিহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ ভূঃ
স্বাহ। প্রজাপতিঞ্চ বিরুক্কিচ্ছন্দো বায়ুর্দেবতা মহাব্যাধতিহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ ভুবঃ স্বাহ। প্রজাপতিঞ্চ বিরুক্কিচ্ছন্দো
সূর্যো দেবতা মহাব্যাধতিহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ স্বঃ স্বাহ। প্রজাপতিঞ্চ বিরুহীতীচ্ছন্দঃ প্রজাপতির্দেবতা ব্যস্তসমস্তমহাব্যা-
ধতিহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ ভুভুবঃ স্বঃ স্বাহ। ততস্তকীং সমিৎপ্রক্ষেপং কৃত্বা সর্বকর্মসাধারণং শাট্যায়নহোমাদি বাম-
দেব্যগানান্তং উদীচ্যং কর্ম সমাপ্য কর্মকারয়িতু ব্রাহ্মণায় দক্ষিণাং দদ্যাৎ ॥ * ॥ ইতি পাণিগ্রহণং সমাপ্তং ॥ * ॥ * ॥

উত্তরবিবাহঃ। অথ পুনরপি যোজকনামানম্নিঃ সংস্থাপ্য বিরূপাক্ষ জপান্ত্যং কুণ্ডলিকাং সমাপ্য যদি দিবাভাগে বিবাহ-
স্তদা নক্ষত্রোদয়ং যাবতিষ্ঠেৎ। অথোদিতং নক্ষত্রে রুশভম্ম লোহিতং শুকচর্ম প্রাগ্গ্রীবমাস্তীর্ষ্য লোমপৃষ্ঠে বধুং বাগ্‌যতামুপ-
বেশ্য উপবিষ্টো জামাতা পুনরপি ব্যস্তসমস্তমহাব্যাধতিহোমং কৃত্বা বড়াজ্যাহতীচ্ছন্দুহুয়াৎ। প্রত্যাহতিশেষং শ্রবলগ্রমাজ্যঞ্চ
বধুশিরসি নিদধ্যাৎ। যশ্নাং মন্ত্রাণাং ঋষ্যাদয়ঃ সাধারণাঃ। প্রজাপতিঞ্চ বিরুক্কিচ্ছন্দঃ কন্যা দেবতা উত্তরবিবাহে পাণিগ্রহ-
ণস্বাস্থ্যহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ লেখাসন্ধিষু পক্ষমস্থাবর্তে চ যানি তে তানি তে পূর্নাত্যা সর্বাণি শময়াম্যহং স্বাহা ॥ ১ ॥

বা চকারঃ সমুচ্চরে এবমলক্ষণানি যানি তে তব তানি তে পূর্নাত্যা আজ্যহোনে সর্বাণ্যশেষানি অহং পাণিগ্রাহকঃ শময়ামি ॥ ১ ॥ ও কেষু বৃচ্চ পাপক-

* ॥ * ॥ * ॥
(৭)

মীক্ষিতে কদি চ যৎ তানি তে পূর্ণাহত্যা সৰ্বানি শময়াম্যহং । কন্যারাঃ কেশেষু চিকুরেষু ঙ্গিক্ষিতে দর্শনে কদিতে অশ্রুবিমোচনে যৎকিঞ্চিৎ পাপকং
অলক্ষণং চকারাৎ যানি যানি পাপকম্মলক্ষণানি তানি তব সঘন্বিনি পূর্ণাহত্যা শময়ামি ॥ ২ ॥ ওঁ শীলে চ যচ্চ পাপকং ভাষিতে হসিতে চ যৎ । তানি তে পূর্ণাহত্যা
সৰ্বানি শময়াম্যহং । শীলে রক্তে চকারাদিভিরূপো চ । ভাষিতে ভগিতে হসিতে হসনে চকারাদ্যমনে চ যাত্মলক্ষণানীতি গতার্থং ॥ ৩ ॥ ওঁ আরোকেষু চ দন্তেষু
হস্তয়োঃ পাদয়োশ্চ যৎ তানিতে পূর্ণাহত্যা সৰ্বানি শময়াম্যহং । আরোকেষু দন্তান্তরেষু দন্তেষু । হস্তয়োঃ পাদয়োশ্চেতি চকারাৎ গুল্ফয়োঃ গতার্থং ॥ ৪ ॥ ওঁ

ওঁ কেশেষু যচ্চ পাপকমীক্ষিতে কদিতে চ যৎ তানি তে পূর্ণাহত্যা সৰ্বানি শময়াম্যহং স্বাহা ॥ ২ ॥ ওঁ শীলে যচ্চ পাপকং ভাষিতে
হসিতে চ যৎ । তানি তে পূর্ণাহত্যা সৰ্বানি শময়াম্যহং স্বাহা ॥ ৩ ॥ ওঁ আরোকেষু চ দন্তেষু হস্তয়োঃ পাদয়োশ্চ যৎ তানি তে পূর্ণা-
হত্যা সৰ্বানি শময়াম্যহং স্বাহা ॥ ৪ ॥ ওঁ উৰ্বোরূপস্থে জঞ্জরোঃ সন্ধানেষু চ যানি তে তানি তে পূর্ণাহত্যা সৰ্বানি
শময়াম্যহং স্বাহা ॥ ৫ ॥ ওঁ যানি কানি চ ঘোরানি সৰ্বাঙ্গেষু তবাভবন্ পূর্ণাহতিভিরাজ্যস্ত সৰ্বানি তান্যশীশমং স্বাহা ॥ ৬ ॥

উৰ্বোরূপস্থে জঞ্জরোঃ সন্ধানেষু চ যানি তে । তানি তে পূর্ণাহত্যা সৰ্বানি শময়াম্যহং উৰ্বানি স্পষ্টার্থঃ । লেখাসন্ধিব্যতিরেকেষু অস্তেষু সন্ধানেষু
চকারান্মুখেষু চ যাত্মলক্ষণানীতি গতার্থং ॥ ৫ ॥ ওঁ যানি কানি চ ঘোরানি সৰ্বাঙ্গেষু তবাভবন্ । পূর্ণাহতিভিরাজ্যস্ত সৰ্বানি তান্যশীশমং । যানি প্রকৃতানি
প্রকৃতানি চ ঘোরানি তব সৰ্বাঙ্গম্মলক্ষণাভবন্ তান্যশীশমং অন্যশ্রয়ং পাণিগ্রাহকোহহমিত্যর্থঃ ॥ ৬ ॥ ওঁ ধ্রুবমসি ধ্রুবাহং পতিকূলে ভ্রুবাসং । ষজ্জবিদং

১১ = ভবানুব্রজিতঃ ॥ ১১ ॥

ঋবদৈবতং ঋবদর্শনে বিনিযুক্তং । হে ঋব ভুং ঋবমসি স্থিরোভবসি যতোহতস্তদর্শনাদহমপি পতিকুলে স্থিরা ভূয়াসং । ঋবমিতি লিঙ্গব্যত্যয়েন নপুংসক্ৰম্ ।
 ও অরুঙ্কত্যবরুঙ্কাহমস্মি । বধু দৈবতমিদং যজুরকঙ্কতীদর্শনে বিনিযুক্তং । হে অরুঙ্কতি অহং ভর্তরি কায়বাঙ্কনোভীকঙ্কা রুতাস্মি স্মিবেতি তাৎপর্য্য
 মরুঙ্কতীদর্শনে । ও ঋবাদ্যো ঋবা পৃথ্বী ঋবং বিশ্বমিদমিত্যাदि । অমৃষ্ট বিয়ং অমৃমন্ত্রণে বিনিযুক্তা কঙ্কাদেবতাকা । যথা ইত্যথ্যার্থ্যং । যথা ঋবা স্থিরা দ্যোঃ

== * ==
 সামবেদি বিবাহঃ == * ==

ততো জামাতা বধুসহিত উথায় বহিঃ নিষ্ক্ৰম্য বধু স্মিহং মন্ত্রং পাঠয়ন্ ঋবদর্শয়তি । প্রজাপতিঋ ঋবমৃষ্ট পৃচ্ছনো ঋবো দেবতা ঋব-
 দর্শনে বিনিয়োগঃ । ও ঋবমসি ঋবাহং পতিকুলে ভূয়াসং । শ্রীঅমুক দেবশর্গণো হমুকী দেবী অহং । ইতি উভয়োর্নাম-
 গ্রহণং বধ্বা কর্তব্যং । ততো জামাতা অমুং মন্ত্রং পাঠয়ন্ বধু মরুঙ্কতীদর্শয়তি । প্রজাপতিঋ ঋবমৃষ্ট পৃচ্ছনো বধুদেবতা অরু-
 ক্তীদর্শনে বিনিয়োগঃ । ও অরুঙ্কত্যবরুঙ্কাহমস্মি । ততো বধুং পশ্যান্ জামাতা অমুং মন্ত্রং জপেৎ । প্রজাপতিঋ ঋবমৃষ্ট পৃ-
 ছন্দঃ কন্যা দেবতা কন্যানুমন্ত্রণে বিনিয়োগঃ । ও ঋবাদ্যো ঋবা পৃথ্বী ঋবং বিশ্বমিদং জগৎ । ঋবাসঃ পর্কতা ইমো ঋবা
 শ্রী পতিকুলে ইয়ং । ততো বধুঃ পতিগোত্রেন ভর্তারমভিবাদয়েৎ । অমুকগোত্রা শ্রীঅমুকাভিধানাহং ভোহভিবাদয়ে ইত্য-
 ভিবাদমবাক্যং । তত আয়ুস্মতী ভব সৌম্যে ইতি বরো বদেৎ । ততস্ত্যক্তমোনয়া বধ্বা সহিতং জামাতরমাচারতো বেদীমুখাপ্য

৫২

ত্যালোকঃ যথা ঋবা পৃথ্বী যথা ঋবং সচরাচরং ইদং জগৎ যথা চ ঋবাসঃ স্থিরাঃ পর্কতা ইমে তথেষং শ্রীপতিকুলে ঋবা ভবত্বিতি শেষঃ । ঋবাস ইতি আজু-
 দেবস্মক্ । ও অমপাশেন মণিনা প্রাণহুত্রেণ পৃশিনা বধ্বানি সত্যগ্রস্থিনা মনশ্চ হৃদয়ঞ্চ তে । অমৃষ্টবিয়ং অমৃপ্রাশনে বিনিযুক্তা অমৃদেবতাকা । হে বধ তে

তব চিত্তং চকারবুদ্ধ্যঃ স্বাসমস্তগতকরণং অহং পরিণেতা বগ্নামি অন্নপাশেন অন্নরূপ বন্ধনেন। অন্ননৈব যতঃ শরীরবন্ধঃ। মগিনেতু্যপমায়াং গ্রহিণীনা সহ মহা-
ভূতেন মগিনা মগিরাস্মা আয়ানা সহ রত্নভূতেন। কিঞ্চ পৃথ্বীনা বগ্নামি কিম্বুতেন প্রাণস্বত্রেণ প্রাণস্বত্নভূতো যস্ম প্রাণস্বত্রে অতন্তেনান্নং বৈ দৈবাঃ পৃথ্বীতি বদন্তি
পুনরপি তদেব বিশিষ্যতে সত্যগ্রহিণী সত্যং গ্রহিণিব যস্ম তৎ সত্যগ্রহি তেন ॥ ১ ॥ ॐ যদেতদ্ধৃদয়ং তব তদস্তু হৃদয়ং মম যদিদং হৃদয়ং মম তদস্তু হৃদয়ং তব।
অহৃষ্ট বিয়ং প্রার্থমানা দেবতাকা হৃদরৈক্যপ্রার্থনে বিনিযুক্ত। আবয়োরহৃদরৈক্যং তবস্বিতার্থঃ ॥ ২ ॥ ॐ অন্নং প্রাণস্বপঙক্তিশস্তেন বগ্নামি স্বাসৌ। দ্বিপাজ্জগ-

॥ * ॥ ভবদেবপদ্ধতিঃ ॥ * ॥

জলপূর্ণকলসমাদারাবিধবা নার্যঃ সহকারপঞ্জবোধকেন স্নানাদি মঙ্গলং কুর্য়ুঃ। ততো জামাতা অগ্নিসমীপমাগত্য পূর্ববদ্যস্ত-
সমস্তমহাব্যাধতিহোমং কৃত্বা সর্বকর্মসাধারণ শাচ্যায়নহোমাদি বামদেব্যগানান্ত্রুদীচ্যং কর্ম সমাপ্য কর্মকারয়িত্ব ত্রাঙ্কণায় দক্ষিণাং
দদ্যাৎ ॥ * ॥ ইতি উত্তরবিবাহকর্ম ॥ * ॥ অথ ভোজনধ্বতি হোমঃ। ততো জামাতা এভিম ত্তৈরতিমন্ত্রিতং হবিষ্যন্নমকার-
লবণং ভুঞ্জীত। মন্ত্রা যথা। প্রজাপতিঞ্চ বিরহুকু প্ছন্দো হন্নং দেবতা অন্নভোজনে বিনিয়োগঃ। ॐ অন্নপাশেন মগিনা
প্রাণস্বত্রেণ পৃথ্বীনা বগ্নামি সত্যগ্রহিণী মনশ্চ হৃদয়ঞ্চ তে ॥ ১ ॥ প্রজাপতিঞ্চ বিরহুকু প্ছন্দঃ প্রার্থমানা দেবতা দম্পত্যোরহৃদরৈক্য-
প্রার্থনে বিনিয়োগঃ। ॐ যদেতদ্ধৃদয়ং তব তদস্তু হৃদয়ং মম যদিদং হৃদয়ং মম তদস্তু হৃদয়ং তব ॥ ২ ॥ প্রজাপতিঞ্চ বিদ্বি পাজ্জ-
গতীচ্ছন্দো হন্নং দেবতা অন্নস্তুতো বিনিয়োগঃ। ॐ অন্নং প্রাণস্ব পঙক্তিশস্তেন বগ্নামি স্বাসৌ স্বাহ ॥ ৩ ॥ অসাবিত্যত্র
তয়ং অন্নস্তুতো বিনিযুক্তা অন্নদেবতাকা। হে বধু অন্নং অদনীয়ং প্রাণস্ব বায়ুরাজস্ব পঙক্তিশঃ বন্ধনং যতো হতন্তেন ত্বা ত্বাং অসৌ অহং তর্জা বগ্নামি বসীক-
রোমি। পঙক্তিশ ইতি পচেবিশেষত্বম্ হৃদসীতি স্তমাগমঃ নিপাতবলাৎ তদ্বর্গস্ব ইবর্গান্ত ইতি চ কৃতে সংযোগান্ত্রোপু জাকারলোপশ্চ। পঙক্তিশো বন্ধনে-
প্রোক্তঃ শুকগোময়মণ্ডোরিতাভিধানকাণ্ডঃ ॥ ৩ ॥ ॐ স্কিকিংশুকং শাল্লিৎ বিধ্বরূপং স্তবর্গবর্গং স্তকৃতং স্তক্রং আয়োরহৃদরৈক্যং নাত্তি শ্বোনং পাতোবহন্তঃ

কৃষ্ণ। ত্রিষ্ট বিয়ং রথারোহণে বিনিযুক্ত। কাম্বাদেবতাকা। সূর্যাস্ত পত্নী সূর্যা সূর্যেব সূর্যাউপচারাং। প্রকৃতাবধুকত্তা। হে সূর্যো হে বধু বহন্তং যান্তং রথং আরোহ
আক্রম। আদিত্যস্ত পত্নীব আদিত্যস্ত রথং কিস্কৃতং শাল্লিলিং শাল্লিলিমিব সুরক্তং। স্কিকিংশুকং শোভনপলাশপুষ্পাভং রক্তমিত্যর্থঃ। তথা বিশ্বরূপং নানাবর্ণং
সুবর্ণবর্ণং কাঞ্চনকান্তিং স্কুকৃতং সূক্ষ্মকৃতং সূচক্রং প্রশস্তপাদং তথা অমৃতস্ত পানীয়স্ত নাভিসুপ্তিহানং এতদুক্তং ভবতি। তবাপোষ পুত্রপৌত্রপশুধন-
ধাত্মানামুপ্তিহানং ভবন্তিত্যর্থঃ। কিঞ্চ শোভনং সূখং পত্যে স্বামিনে কৃষ্ণকুক। সূর্যোতি সূর্যোদেবতারাং বা বক্তব্য ইতি চাপ। ॐ মা বিদন্ পরিপস্থিনো য

সম্বোধনান্তং দেব্যন্তং বধুনাম প্রয়োক্তব্যং। ইদानीং যদি न भुज्यते तदा बादलकादावभिमन्त्र्य भोजनार्थं स्थापनीरं। ततो
भुक्तोच्छिष्टं वधै प्रदातव्यं। ततः प्रभृति त्रिरात्रमकारलवणाग्निनो दम्पती ब्रह्मचारिणो भूमिषयायां शयीयाताम्।
ततो दिनान्तरे हनेन मन्त्रेण रथारूढां वधुं कृत्वा वरं स्वगृहं नयेत्। प्रजापतिश्च विष्ट्रिक्तुप्लक्ष्मणं कन्या देवता यानारोहणे
विनियोगः। ॐ सृकिंशुकं शाल्लुलिं विश्वरूपं सुवर्णवर्णं सुकृतं सूचक्रं आरोह सूर्यो अमृतस्त नाभिं शोभनं पत्ये
बहन्तं कृष्ण। ततो वधुसहितः पतिर्गच्छन्धनि चतुष्पथादीनामन्त्रयेत्। प्रजापतिश्च विरभुक्तुप्लक्ष्मणं पन्थानो देवता चतुष्पथा-
द्यामन्त्रणे विनियोगः। ॐ मा विदन् परिपस्थिनो य आसीदन्ति दम्पती सुगेतिर्दुर्गमतीतामपरान्तरातयः। ततो यानादव-

आसीदन्ति दम्पतीसुसुगेति दुर्गमतीतामपरान्तरातयः। अमृतं वियं चतुष्पथाद्यामन्त्रणे विनियुक्ता पन्थानो देवताः। हे पन्थानः ईर्मो दम्पती वधुवरौ स्वगृहं यातो
परिपस्थिनश्चोराः पाप्मण्यो मा विदन् मा जानन्त। किं तूताश्चोरार आसीदन्ति ये अबककन्ति किञ्च सुगेतिः सुगमैः मार्गैर्दुर्गं दुर्गमतीतां अतिशयेन इतां
गच्छतां दम्पती किञ्चाज्ञेप्यरातयः अनयोगच्छतोः अपवास्त अपगच्छन्त। परिपस्थिन इति छन्दसि परिपस्थि परिणो पर्यावन्तातराति ईनिः। सुगेतिरिति
सूखेन गम्यते इति सुदुरोरथिकरणे इति तः बहलं छन्दसीति द्रमन भवति। दुर्गमिति पूर्ववड्डः। ॐ ईह गावः प्रजायधमिहाथा ईह पुकया ईहो महस्र.

॥ * * * मा विदन् परिपस्थिनो ॥ * * *

দক্ষিণোপি পূষা নিষীদতু। অক্ষুৎ বিয়ং গৃহপ্রবেশনে বিনিযুক্তা গবাদয়ো দেবতাঃ। ইহ অস্মিন্ দম্পত্যোঃ সম্বন্ধিণি গৃহে হে গারঃ যুগং প্রজারহং পুঞ্জ-
 পৌত্রাদিসন্ততিদ্বায়েণ প্রসূতা ভবত। তথাচ গোধানি বহুনি উৎপদন্তামিত্যাশংসা। তথা অশ্বাস্তথা পুরবাঃ পুত্রাদয়ঃ উৎপদন্তামিতিশেষঃ। উপাদপূরণে
 পক্ষান্তরে বা অপিচার্বে। ইহাস্মিন্ গৃহে পূষা দেবতা নিষীদতু উপবিশতুঃ। কিন্তু তঃ সহস্রদক্ষিণঃ অয়মর্থঃ। যন্ত পূষঃ প্রসাদেন গোসহস্রদক্ষিণাক্রতবঃ সম্প-
 তীয় বামদেব্যং গীত্রা পতিবধুং গৃহং প্রোশয়েৎ। ততঃ প্রাগ্গ্ৰীবাভূতলোহিতরষচর্শ্মণি কৃতমঙ্গলাচারাঃ সৌভাগ্য পুত্রবত্যঃ অবি-
 ধবা ব্রাহ্মণ্যঃ বধুশুপবেশয়েয়ুঃ। পতিশ্চ মনুং পঠতি। প্রজাপতিখ্যে ষিরনুষ্টি পুচ্ছন্দো গবাদয়ো দেবতা অনডুচ্চর্শোপবেশনে
 বিনিয়োগঃ। ৐ ইহ গাবঃ প্রজায়ধ্বমিহাশ্বা ইহো পুরবাঃ ইহো মহস্রদক্ষিণোহপি পূষা নিসীদতু। তত উপবিক্কায়াশ্চ বধ্যাঃ
 ক্রোড়ে তা এব ব্রাহ্মণ্যঃ কক্ষিৎ প্রশস্তং ব্রাহ্মণকুমারনুপবেশয়েয়ুঃ। কুমারহস্তে শালুককন্দং ফলানি বা দধ্যাঃ। ততঃ পতিঃ কুমার-
 মুখাপ্য পূর্বেভাক্তকুশলিকা বিধানেন ধৃতিমানমগ্নিং সংস্থাপ্য সগ্নিং প্রক্ষেপং ব্যস্তমস্তমহাব্যাহৃতিহোমকং কৃত্বা অষ্টোবাজ্যা- ৬২
 হতীজুহুরাৎ। অষ্টোনামেব মন্ত্রাণামৃষ্যাদরঃ সাধারণাঃ। প্রজাপতিখ্যে ষি রহীতীচ্ছন্দো বধুর্দেবতা ধৃতিহোমে বিনিয়োগঃ।
 ৐ ইহ ধৃতিঃ স্বাহা ॥ ১ ॥ ৐ ইহ সুধৃতিঃ স্বাহা ॥ ২ ॥ ৐ ইহ রতিঃ স্বাহা ॥ ৩ ॥ ৐ ইহ রমস্ব স্বাহা ॥ ৪ ॥
 ৐ ময়ি ধৃতিঃ স্বাহা ॥ ৫ ॥ ৐ ময়ি স্বধৃতিঃ স্বাহা ৬ ॥ ৐ ময়ি রমঃ স্বাহা ॥ ৭ ॥ ৐ ময়ি রমস্ব স্বাহা ॥ ৮ ॥
 দান্তে। ৐ ইহ ধৃতিরিহ সুধৃতিরিহ রতিরিহ রমস্ব ময়ি ধৃতির্ময়ি স্বধৃতির্ময়িরমো। অক্ষুৎ ইমা যুহত্যঃ বধু দেবতাকাঃ ধৃতিহোমে বিনিযুক্তাঃ। হে বধু ইহ
 অস্মিন্ গৃহে তব ধৃতির্ময়নঃপ্রসাদো ভবতু। তথা স্বস্ত ত্বদীয়স্ব বধুবর্গস্ব ধৃতিঃ ইহ রতিঃ রমণং ক্রীড়া রমস্ব ময়া সহেতি শেষঃ। কিন্তু ময়ি তল্লরি তব ধৃতিরস্ত ময়ি
 স্বধৃতিঃ মদ্বিষয়ে ত্বদীয়স্ব বধুবর্গস্ব ধৃতিঃ তথা ময়ি রমোরমণং ময়ি চ রমস্ব। ৐ অগ্রে প্রায়শ্চিত্তে জ্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্তানাত্যকামঃ উপদাবামি

याः पापीलक्ष्मीस्तमसा अपजहि । यजुः पञ्चकमिदं चतुर्थी कर्मणि विनियुक्तं । आमन्त्र्याणां ग्राहादि दैवतं । हे अग्ने प्रारश्चित्ते दोषाणां निष्कृतिविधाने ह्यं
देवानामिन्द्रादीनां प्रारश्चित्ति निष्कृति दोषस्थापहस्तासि भवसि यतः अतो ब्राह्मणो ह्यं ह्यं उपधावामि उपसर्पामि किञ्चतो नाथकामः वाङ्मोकामः

॥ * ॥ सामवेदि विवाहः ॥ * ॥

ततः प्रादेशप्रमाणां घृताङ्गां समिधं तुषीमग्नौ हत्वा जायता वधुं शशुरादिषु पतिगोत्रेणाभिवादं कारयेत् । ततो व्यस्तसमस्त-
महाव्याहृतिहोमं कृत्वा सर्वकर्मसाधारणं शाट्यायनहोमादि वामदेव्यागानामुदीच्यां कर्म समाप्य कर्मकारयित्वा ब्राह्मणाय दक्षिणां
दद्यात् । इति भोजनादिधृतिहोमान्तं कर्म समाप्तं ॥ * ॥ अथ विवाहदिवसात्तुर्थादिवसे चतुर्थीहोमः कर्तव्यः । तत्र कुशणिकोक्तविधा-
नेन शिथिनामानमग्निं संस्थाप्य विरूपान्कजपात्तां कुशणिकां समाप्य तुषीं समिधं प्रक्षेपं महाव्याहृतिहोमं कृत्वा दक्षिणतो वधुमुप-
वेश्य कुशकुशुमनहितमुदकपात्रं दक्षिणे निधाय वक्ष्यमाणमैन्द्रविंशत्याहृतीजु ह्यात् । प्रत्याहृतिशेषं श्रवणमाज्यमुदकपात्रे प्रक्षिपेत् ।
यथा प्रजापतिश्च विरगिर्देवता चतुर्थीहोमे विनियोगः । ॐ अग्ने प्रारश्चित्ते ह्यं देवानां प्रारश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्वा
नाथकाम उपधावामि याः पापीलक्ष्मीस्तमसा अपजहि स्वाहा ॥ २ ॥ प्रजापतिश्च विरामन्त्र्यामाणे वायुर्देवता चतुर्थीहोमे

नाथकामवाङ्मोकामपतापैश्वर्यानीः इति पठ्यते तामेव वाङ्मोकामं दर्शयति अस्याः कथाराः पापी लक्ष्मीः अशुभसम्पत्तिनी शोभा तां अपजहि अपहर । तस्याम-
पसारिताग्रमत्याः शुभैव शोभा अवतिष्ठते । एतेनैव उक्तराणि चत्वारि व्याख्यातानि ॥ १ ॥ ॐ वायो प्रारश्चित्ते ह्यं देवानां प्रारश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्वानाथ-

काम उपधावामि यास्याः पतिव्रती तनुस्तामस्या अपजह्वि । पतिव्रतीति जायापत्योक्तं भर्तृमारिणीति यावत् तनुशब्दः समुदये वचनोप्यत्रावयवे वर्तते
यथा ग्रामो दक्ष इति तेनास्तान्तर्नो देहमध्ये वा पतिव्रती पाणिरेखा मन्त्राव्यये तामपनयेति वाक्यार्थः । तथाच अस्याः पतिव्रतीषुदूषणमपनीय जीवपतिव्रतं
कुर्वित्यर्थः ॥ २ ॥ ॐ चन्द्र प्रारश्चित्ते त्वं देवानां प्रारश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वानाथकामः उपधावामि यस्या अपुत्रा तनुस्तामस्या अपजह्वि । अपुत्र्या इति

॥ * ॥ भवदेवपद्मतिः ॥ * ॥

विनियोगः । ॐ वायो प्रारश्चित्ते त्वं देवानां प्रारश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वानाथकाम उपधावामि यास्याः पापीलक्ष्मीस्तामस्या
अपजह्वि स्वाहा ॥ २ ॥ प्रजापतिश्च विरामन्त्यामांश्चन्द्रो देवता चतुर्थीहोमे विनियोगः । ॐ चन्द्र प्रारश्चित्ते त्वं देवानां
प्रारश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वानाथकाम उपधावामि यास्याः पापीलक्ष्मीस्तामस्या अपजह्वि स्वाहा ॥ ३ ॥ प्रजापतिश्च विरामन्त्या-
मांश्च सूर्यो देवता चतुर्थीहोमे विनियोगः । ॐ सूर्या प्रारश्चित्ते त्वं देवानां प्रारश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वानाथकाम उप-
धावामि यास्याः पापीलक्ष्मीस्तामस्या अपजह्वि स्वाहा ॥ ४ ॥ प्रजापतिश्च विरामन्त्यामांश्चन्द्रसूर्याश्चतस्रो देवताश्चतु-

७३

पुत्र्या निमित्तं पुत्र्यायेति यन् न पुत्र्या अपुत्र्या पुत्र्या निमित्तं या न भवतीत्यर्थः । तथा च वा तनुः पुत्रनिमित्तं न भवति तामपनय इत्याशंसा ॥ ३ ॥ ॐ सूर्या
प्रारश्चित्ते त्वं देवानां प्रारश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वानाथकाम उपधावामि यास्या अपशव्या तनुस्तामस्या अपजह्वि । पशूनां गोमहिषादीनां निमित्तं पशव्या
अपशव्या इति गोश्च इत्यादिना यन् । न पशव्या पशुघातिनी न भवतीत्यर्थः ॥ ४ ॥ अग्निवायुचन्द्रसूर्याः प्रारश्चित्तस्य वृत्तं देवानां प्रारश्चित्तस्य ब्राह्मणे-

বো নাথকাম উপধাবামি যাস্যাঃ পাপী লক্ষ্মীস্নানস্যাপহত। পূৰ্ব্বকৈশ্চতুৰ্ভির্নম্নৈরগ্নাদয়ঃ প্রত্যেকমভ্যৰ্থিতা অনেন সমুদিতান্ত এৰ প্রার্থ্যন্তে।

ৰ্থীহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ অগ্নিবায়ুচন্দ্রসূৰ্য্যাঃ প্রায়শ্চিত্তয়ো যুয়ং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তয়ঃ স্ব ব্রাহ্মণো বো নাথকাম উপধাবামি
যাস্মাং পাপীলক্ষ্মীস্নানস্যাপহত স্বাহা ॥ ৫ ॥ প্রজাপতিঋষিরামনৃত্যমাণোঃ হুগ্নিদেবতা চতুৰ্থীহোমে বিনিয়োগঃ।

ওঁ অগ্নে প্রায়শ্চিত্তে ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্য নাথকাম উপধাবামি যাস্মাঃ পতিয়ী তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ৬ ॥

প্রজাপতিঋষিরামনৃত্যমাণো বায়ুর্দেবতা চতুৰ্থীহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ বায়ো প্রায়শ্চিত্তে ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্ম-

ণস্য নাথকাম উপধাবামি যাস্মাঃ পতিয়ী তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ৭ ॥ প্রজাপতিঋষিরামনৃত্যমাণশ্চন্দ্রো দেবতা চতুৰ্থী
হোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ চন্দ্র প্রায়শ্চিত্তে ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্য নাথকাম উপধাবামি যাস্মাঃ পতিয়ী তনুস্তামস্যা

অপজহি স্বাহা ॥ ৮ ॥ প্রজাপতিঋষিরামনৃত্যমাণঃ সূৰ্য্যো দেবতা চতুৰ্থীহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ সূৰ্য্য প্রায়শ্চিত্তে ত্বং দেবানাং

প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্য নাথকাম উপধাবামি যাস্মাঃ পতিয়ী তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ৯ ॥ প্রজাপতি-

ঋষিরামনৃত্যমাণো হুগ্নিবায়ুচন্দ্রসূৰ্য্যা দেবতাশ্চতুৰ্থীহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ অগ্নিবায়ুচন্দ্রসূৰ্য্যাঃ প্রায়শ্চিত্তয়ঃ স্ব ব্রাহ্মণো

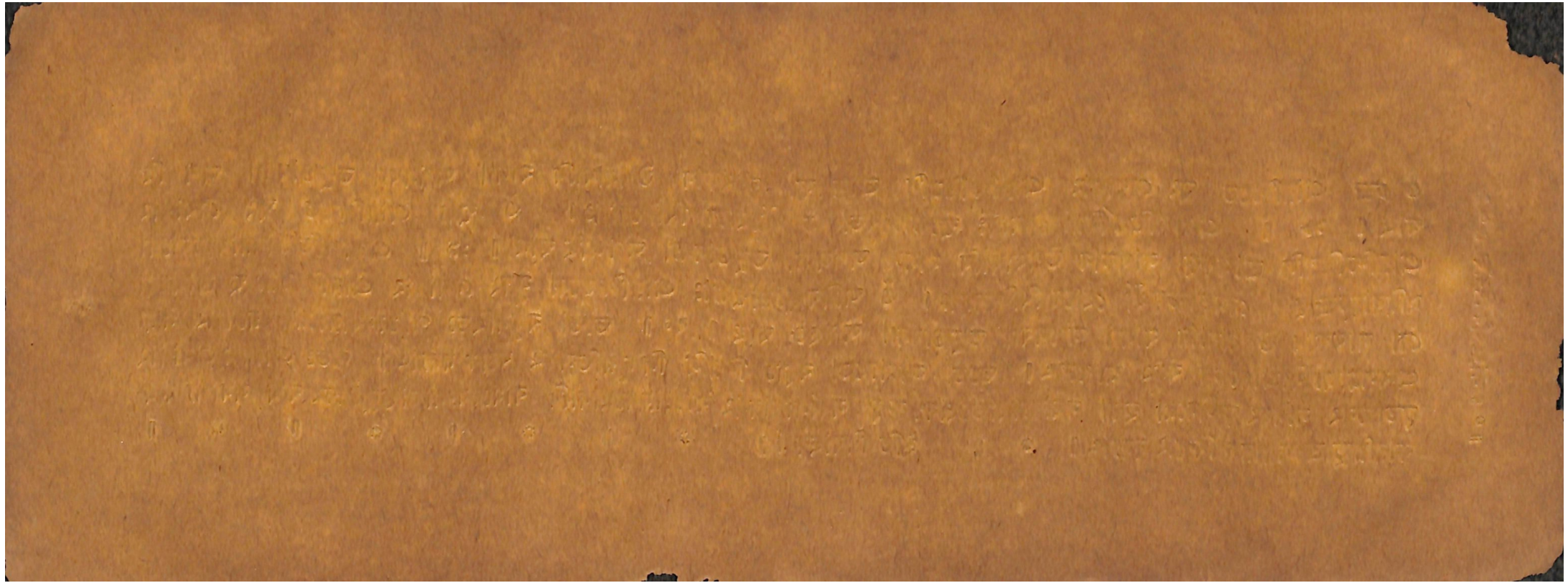
বো নাথকাম উপধাবামি যাস্মাঃ পতিয়ী তনুস্তামস্যা অপহত স্বাহা ॥ ১০ ॥ প্রজাপতিঋষিরামনৃত্যমাণো হুগ্নিদেবতা

চতুৰ্থীহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ অগ্নে প্রায়শ্চিত্তে ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্য নাথকাম উপধাবামি যাস্মা অপুত্রা

নস্তাম্যয়ে হুগ্ন ইত্যেবং পঞ্চকং লাঘবার্থিতিঃ পঠ্যতে। ষৎ প্রয়োগে ন্যাসস্ত্রাণামত্র বিংশতিঃ। অগ্নে স্থানে বায়ু চন্দ্র সূৰ্য্যাবজ্জবদুহসমসস্ত পঞ্চমী হুত্রে চতু-

==
* * *
==
* * *
==
* * *
==

শতুরিতি শ্রুতিঃ । প্রথমে পঞ্চ পাপী লক্ষ্মীরিতি পদং ভবেৎ । অপি পঞ্চসু মন্থেষু ইতি যজ্ঞবিদো বিহুঃ । দ্বিতীয়ে তু পতিয়ীমাদপুত্র্যেতি তৃতীয়কে ।

তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ১১ ॥ প্রজাপতিঋষিরামন্ত্র্যমাণো বায়ুর্দেবতা চতুর্থীহোমে বিনিয়োগঃ । ও বায়ো প্রায়শ্চিত্তে

ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্ত্বা নাথকাম উপধাবামি যাম্যা অপুত্র্যা তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ১২ ॥ প্রজা-

পতিঋষিরামন্ত্র্যমাণশ্চন্দ্রো দেবতা চতুর্থীহোমে বিনিয়োগঃ । ওঁ চন্দ্র প্রায়শ্চিত্তে ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্ম-

ণস্ত্বা নাথকাম উপধাবামি যাম্যা অপুত্র্যা তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ১৩ ॥ প্রজাপতিঋষিরামন্ত্র্যমাণঃ সূর্যো

দেবতা চতুর্থীহোমে বিনিয়োগঃ । ওঁ সূর্য প্রায়শ্চিত্তে ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্ত্বা নাথকাম উপধাবামি যাম্যা অপুত্র্যা

তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ১৪ ॥ প্রজাপতিঋষিরামন্ত্র্যমাণো ঋগ্নিবায়ুচন্দ্রসূর্য্যো দেবতাশ্চতুর্থীহোমে বিনিয়োগঃ । ওঁ ৬৬

অগ্নিবায়ুচন্দ্রসূর্য্যোঃ প্রায়শ্চিত্তয়ো য়ং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তয়ঃ স্ ব্রাহ্মণো বো নাথকাম উপধাবামি যাম্যা অপুত্র্যা তনুস্তা-

মস্যা অপহত স্বাহা ॥ ১৫ ॥ প্রজাপতিঋষিরামন্ত্র্যমাণো ঋগ্নির্দেবতা চতুর্থীহোমে বিনিয়োগঃ । ওঁ অগ্নে প্রায়শ্চিত্তে

ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্ত্বা নাথকাম উপধাবামি যাম্যা অপসব্যা তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ১৬ ॥ প্রজাপতি-

ঋষিবায়ুর্দেবতা চতুর্থীহোমে বিনিয়োগঃ । ওঁ বায়ো প্রায়শ্চিত্তে ত্বং দেবানাং প্রায়শ্চিত্তিরসি ব্রাহ্মণস্ত্বা নাথকাম উপধাবামি

যাম্যা অপসব্যা তনুস্তামস্যা অপজহি স্বাহা ॥ ১৭ ॥ প্রজাপতিঋষিরামন্ত্র্যমাণশ্চন্দ্রো দেবতা চতুর্থীহোমে বিনিয়োগঃ ।

চতুর্থো কুপমবোতি । ইদমাত্ততিবিংশকং । ইতি ছন্দোগরিশিষ্টবচনাৎ পঞ্চানামপি মন্ত্রাণাং বিংশতিত্বং হোমাসুষ্ঠানে ॥ * ॥ ইতি দিবাহঃ ॥ * ॥

ॐ चन्द्र प्रारश्चिन्ते त्रुं देवानां प्रारश्चिन्तिरसि ब्राह्मणस्तु नाथकाम उपधावामि याम्या अपसव्या तनुस्तामस्या अपजहि
 स्वाहा ॥ १८ ॥ प्रजापतिर्बिरामन्त्यामांः सूर्योदेवता चतुर्थीहोमे विनियोगः । ॐ सूर्य प्रारश्चिन्ते त्रुं देवानां
 प्रारश्चिन्तिरसि ब्राह्मणस्तु नाथकाम उपधावामि याम्या अपसव्या तनुस्तामस्या अपजहि स्वाहा ॥ १९ ॥ प्रजापतिर्बिरामन्त्यामांः
 इग्निवायुचन्द्रसूर्या देवताश्चतुर्थी होमे विनियोगः । ॐ अग्निवायुचन्द्रसूर्याः प्रारश्चिन्तरो ययुं देवानां प्रारश्चिन्तरोः स ब्राह्मणो
 वो नाथकाम उपधावामि याम्या अपसव्या तनुस्तामस्या अपहत स्वाहा ॥ २० ॥ ततो बधूसहितः पतिरुत्थारामैरुत्तरदेशं गत्वा
 श्वलगाज्यमिश्रोदकेन बधुं स्नापयेत् । ततो आचारतो बध्वाः शिरसि सिन्दूरतिलकं वस्त्रं दद्यात् । ततः प्रादेश प्रमाणां
 सुतालां समिधं तुष्णीमग्नौ हत्वा महाव्याहृतिहोमं कृत्वा सर्वसाधारणं शाट्यायनहोमादि वामदेव्यागानांस्तुदीच्यं कर्ष्यं समाप्य कर्ष्य-
 कारयित्वा ब्राह्मणाय दक्षिणां दद्यात् ॥ * ॥ इति विवाहकर्म ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥

Ms. A. 1. 1. 1. 1. 1.

Handwritten text in a cursive script, likely Arabic or Persian, covering the majority of the page. The text is arranged in approximately 10 horizontal lines. The script is dense and characteristic of historical manuscripts. The paper shows signs of age, including some staining and wear at the corners.

অথ গর্তাধানং । ॐ বিষ্ণুধোনিং কংসরতু হৃষ্টা রূপাণি পিংশতু । আসিঞ্চ তু প্রজাপতির্ধাতা গর্তং দধাতু তে । অহুষ্ঠ বিয়ং গর্তাধানে বিনিযুক্তা ।
বিশ্বদয়ো দেবতাঃ তে ইতি প্রত্যেকমভিসম্বধাতে । হে বধু তে তব যোনিং গর্তস্থানং বিষ্ণুর্কান্দেবঃ কংসরতু প্রসবসমর্থাং করোতু । হৃষ্টা চ দেববিশেষঃ

গর্তাধানং । তত্র ঋতুস্মানাদূর্দ্ধং নিষেকদিবসে সায়ংসন্ধ্যায়ামতীতারাং শুভলগ্নে পতিঃ শুচিঃ স্বস্তিবাচনপূর্বকং সংকম্পং
কুর্যাৎ । অদ্যেত্যাদি অমুকরাশিষ্ছে ভাস্করে ঋকপক্ষে ঋকতিথৌ অমুকগোত্রায়াঃ শ্রীমৎপত্ন্যা অমুকী দেব্যা গর্তাধানকর্মণি অমুক-
গোত্রঃ শ্রীঅমুক দেবশর্ম্মা বিশিষ্টপুলোৎপত্তিকামৌ গণপত্যাди বর্ষীমার্কণ্ডেয়পূজাপূর্বকং সূর্য্যার্থ্যদানমহং করিষ্যে ।
সুগন্ধিঃ সুবেশঃ পতিঃ শ্রীসূর্য্যায় নবার্ধ্যং দদ্যাৎ । তদ্বথা । ॐ বিশ্বস্মা বিশ্বতঃ কর্তা বিশ্বযোনিরযোনিজঃ নবপুষ্পোৎ-
সবে চার্ধ্যং গৃহাণ ত্বং দিবাকর ॥ ১ ॥ সম্পদাকৃতিরাকাশে ক্ষোভরূপী জগৎপ্রভো । সাক্ষী ত্বং সর্বভূতানাং গৃহাণার্ধ্যং দিবা-
কর ॥ ২ ॥ ময়া চ যৎ কৃতং কর্ম্ম সাশ্রিতং ফলহেতবে । তিমিরম্ মহাতেজো গৃহাণার্ধ্যং দিবাকর ॥ ৩ ॥ নবপুষ্পোৎসবে
চার্ধ্যং দদামি ভক্তিতৎপরঃ । সম্পাদাং হেতুঃ কর্তা চ গৃহাণার্ধ্যং দিবাকর ॥ ৪ ॥ নমস্তে ভগবন্ সূর্য্য লোকসাক্ষিন্
বিভাবসো । পুজার্থী চ প্রপনোহহং গৃহাণার্ধ্যং দিবাকর ॥ ৫ ॥ কমলাকান্ত দেবেশ সাক্ষী ত্বঞ্চ জগৎপতে । ভক্তস্তব
প্রপনোহহং গৃহাণার্ধ্যং দিবাকর ॥ ৬ ॥ স্বর্গদ্বীপ নমস্তেহস্ত নমস্তে বিশ্বতাপন । নবপুষ্পোৎসবে চার্ধ্যং গৃহাণ ত্বং
দিবাকর ॥ ৭ ॥ নমস্তে পদ্মিনীকান্ত সুখমোক্শপ্রদায়ক । ছায়াপতে জগৎস্বামিন্ স্বর্গদ্বীপ নমোহস্ত তে ॥ ৮ ॥ বিশ্বাত্মা
তে তব রূপাণি পিংশতু প্রকাশয়তু । শিষু সংচূর্ণনার্থোপাত্ত প্রকাশনে বর্ততে । কিঞ্চ প্রজাপতিস্তামেব যোনিং যাবন্মাত্রেণ বীজেন গর্তৌ ভবতি তাবন্মাত্রেণ

প্রক্ষেপয়ত্বিত্যথঃ। কিঞ্চ ধাতা আদিত্যঃ তে ভব গর্ভং পুত্রাং দধাতু ধারয়তু। ও' গর্ভং ধেহি সিনীবালি গর্ভং ধেহি সরস্বতি। গর্ভং তে অশ্বিনৌ দেবা বাধতাং
পুঙ্করস্রজৌ। সিনীবাল্যাদয়ো দেবতাঃ পূর্বোক্তা অত্র অমাবস্ত সিনীবালী সা প্রার্থাতে। হে ভগবতি সিনীবালি অস্তাং বধাং গর্ভং ধেহি ধারয়।

বিশ্ববন্ধুশ্চ বিশ্বেশো বিশ্বলোচন। নবপুষ্পোৎসবে চাৰ্যং গৃহাণ ত্বং দিবাকর ॥ ৯ ॥ ততঃ পূর্বাভিমুখোপবিষ্ঠায়া বধাঃ পশ্চাৎ
হিত্বা স্কন্ধোপরিভাবেন দক্ষিণহস্তেন উপস্থং স্পৃশন্ জপতি। প্রজাপতিঞ্চ বিরনুষ্ঠু প্ছন্দো বিষ্ণুত্বষ্ট্ প্রজাপতিধাতারো
দেবতা গর্ভাধানে বিনিয়োগঃ। ওঁ বিষ্ণুর্ষোনিং কল্পয়তু ত্বৃষ্টা রূপানি পিংবতু। আদিক্তু প্রজাপতিধাতা গর্ভং দধাতু।
তে। ততঃ পুনরপি উপস্থং স্পৃশন্ জপতি। প্রজাপতিঞ্চ বিরনুষ্ঠু প্ছন্দঃ সিনীবালী সরস্বত্যশ্বিনৌ দেবতা গর্ভাধানে বিনিয়োগঃ।
ওঁ গর্ভং ধেহি সিনীবালি গর্ভং ধেহি সরস্বতি। গর্ভং তে অশ্বিনৌ দেবাবাধতাং পুঙ্করস্রজৌ ততো মদ্রং পঠেদ্বধা নাভি-
দেশে সুবর্ণং স্পৃশন্ জপতি। ওঁ জীববৎসা ভব ত্বং হি সুপুত্রোৎপত্তি হেতবে। তস্মাত্বং সর্বকল্যাণি অবিদ্ব গর্ভধারিণী। নাভি-
পদ্বং সমাধায় পতিরেতদ্দূরিয়েৎ। ওঁ দীর্ঘায়ুং বংশধরং পুত্রং জনয় সূত্রতে। ততঃ পঞ্চগব্যং তত্ত্বন্নৈ সংশোধিতং পতিপুত্রবতা-
নারী ব্রাহ্মণকুয়ারো বা বধাং প্রাগ্ধুখীং ভক্ষয়েৎ। ততো ভাৰ্য্যামুপেয়াৎ ॥ * ॥ ইতি গর্ভাধানং ॥ * ॥

বক্ষ্যতামপনয়। তথা হে সরস্বতি গর্ভং ধেহি। কিঞ্চ হে বধু তে তব অশ্বিনৌ গর্ভমাধতাং কুরুতাং কিন্তু তৌ পুঙ্করস্রজৌ পদ্মমালিনৌ। ইতি গর্ভাধানং ॥ * ॥

अथ पुंसवनं ॥ * ॥ ॐ पुमांसो मित्रावरुणो पुमांसोऽवश्विनोऽवुभो । पुमानग्निश्च वायुश्च पुमान् गर्भस्तुवोदरे । मित्रावरुणादि देवता
पुंसवने विनियोगः । सापेक्षं द्वयक्यं यथा तथा इत्येतदस्त्विति च क्रियापदमत्राद्याहार्यां तेनारमथः । यथा पुमांसो मित्रावरुणो आदिता

अथ पुंसवनं । प्रथम गर्भन्य तृतीयगर्भमासस्योपक्रमे शुभे दिने प्रातः कृतस्नानं कृतस्नानं कृतस्नानं पतिश्चन्द्रनामानमग्निं संस्थाप्य
विरुपाक्षजपान्तां कुशशुक्रां समाप्य कृतस्नानं बहुमण्डलं पश्चिमायां दिशि स्वदक्षिणत उदगग्रेषु कुशेषु प्राञ्चुधीमुपवेश्य
प्रकृतकर्णारम्भं प्रादेशप्रमाणं घृतान्तां समिधं तुक्षीमणो हत्वा महाव्याहृतिहोमं कुर्यात् । यथा प्रजापतिश्च विर्गायत्री-
छन्दोऽग्निर्देवताः महाव्याहृतिहोमे विनियोगः । ॐ भ्रुः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरुक्छन्दो वायुर्देवता महाव्याहृतिहोमे
विनियोगः । ॐ भ्रुः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरुक्छन्दोऽस्यर्षेण देवता महाव्याहृतिहोमे विनियोगः । ॐ स्वः स्वाहा ।
ततः पतिरुत्थाय बहुपृष्ठदेशे स्थितो बहुदक्षिणस्कन्धं स्पृष्ट्वा । अवतीर्णेन दक्षिणहस्तेनाव्यवहितं नाभिदेशं स्पृशन् जपति ।
प्रजापतिश्च विरुक्छन्दो मित्रावरुणाश्विन्याग्निवायवो देवताः पुंसवने विनियोगः । ॐ पुमांसो मित्रावरुणो पुमांसोऽवश्वि-
नोऽवुभो पुमानग्निश्च वायुश्च पुमान् गर्भस्तुवोदरे । इत्येकं पुंसवनं कर्म । अपरं पुंसवनार्थं वटम्य पूर्वोत्तराक्षायां

११

प्रचेतसो यथा पुमांसोऽवश्विनो देववैदो यथा च पुमानग्निः यथा पुमान् वायुः तथा तवोदरे हरं गर्भः पुमानस्त्विति । ॐ यत्तदि सोमी सोमयज्ञा राज्ञे परि-

॥ * ॥ सामवेदि पुंसवनं ॥ * ॥

ক্রীণামি । ওঁ যদ্যসি বারুণী বরুণায়ত্বা রাজে পরিক্রীণামি । ওঁ যদ্যসি মরুদ্ভ্যো মরুদ্ভ্যাস্ত্বা পরিক্রীণামি । ওঁ যদ্যসি বসুভ্যো বসুভ্যাস্ত্বা পরিক্রীণামি । ওঁ যদ্যসি
 रुद्देभ्यो रुद्देभ्यাস্ত्व्वा परिक्रीणामि । ওঁ যদ্যস্মাদিত্যেভ্য আদিত্যেভ্যাস্ত্বা পরিক্রীণামি । ওঁ যদ্যসি বিশ্বোভ্যো দেবেভ্যো বিশ্বোভ্যাস্ত্বা পরিক্রীণামি ।
 सप्त यजूंषि अग्नेधनुष्ठाक्रमेण विनियुक्तानि । सोमादयो देवताः । निगदिताश्चेतानि । हे अग्नेधनुष्ठां ऋं यदि सोमी सोमदेवताका तदा सोमस्य राजे

॥ * ॥ त्वदेवपद्मतिः ॥ * ॥

फलयुगलशालिनीं कृमिभिरनूपहतां वटशुद्धां यवानीं मायाणां वा त्रिभिर्गुडैः सप्तवारान् सप्तभिर्मन्त्रैः क्रीणीयात् । सप्तानां
 मन्त्राणां श्वयादयः साधारणाः । प्रजापतिश्च विः सोमवरुणवसुरुद्रादित्यमरुद्विश्वेदेवा देवता न्याग्नेधनुष्ठापरिक्रमणे विनि-
 योगः । ओँ यदसि सोमी सोमस्य त्वा राजे परिक्रीणामि इति गुडत्रयेण एकं क्रमणं । सर्वत्र गुडत्रयेण क्रमणं । ओँ
 यदसि वारुणाय त्वा राजे परिक्रीणामि इति द्वितीयं क्रमणं । ओँ यदसि बसुभ्यो बसुभ्यस्त्वा राजे परिक्रीणामि इति
 तृतीयं क्रमणं । ओँ यदसि रुद्देभ्यो रुद्देभ्यस्त्वा राजे परिक्रीणामि इति चतुर्थं क्रमणं । ओँ यदसि आदित्येभ्य आदित्ये-
 भ्यस्त्वा राजे परिक्रीणामि इति पञ्चमं क्रमणं । ओँ यदसि मरुद्भ्यो मरुद्भ्यस्त्वा राजे परिक्रीणामि इति षष्ठं क्रमणं । ओँ
 यदसि विश्वेभ्यो देवेभ्यो देवेभ्यस्त्वा राजे परिक्रीणामि इति सप्तमं क्रमणं । ततः क्रीतां वटशुद्धामनेन मन्त्रेण रक्षा-

१२

अथधीनां राजे चक्रमसे सोमस्य राज्ञः सकाशां परिक्रीणामि विनियमेन गृह्णामि । सोमीति सोमस्य देवतेतानेन सोमस्य राजे षष्ठार्थे बहलं छन्दसीति
 चतुर्थी । त्वा त्वां परिक्रीणामि तथा यदसि वरुणीत्यादिषु । ओँ ओषधयः सुमनसो ब्रूया अन्त्यां वीर्यां समाधत्तु इदं कर्म करिष्याति । यजूरिदं ओषधिदेवतं

ছেদনে বিনিযুক্তং । হে ওষধঃ সুরং স্তমনসঃ প্রমদচেতসো ভূত্বা অস্ত্রাং ক্রীতারাং বটশুঙ্কারাং বীৰ্য্যং সামর্থ্যং সমাধতু অর্পরতু যত ইদং কর্ম্ম পুংসবন-
লক্ষণং করিষ্যতি ॐ পুমানগ্নিঃ পুমানিন্দ্রঃ পুমান্ দেবো ব্রহ্মস্পতিঃ । পুমাংসং পুত্রং বিন্দস্ব তং পুমাননুজারতাং । অহঙ্টুবিয়ং ত্রোগ্রোধশুদা

দাহরেৎ । প্রজাপতিঞ্চ ষিরোষধয়ো দেবতা ন্যগ্রোধশুঙ্কাস্ছেদনে বিনিয়োগঃ । ॐ ওষধঃ স্তমনসো হস্তাং বীৰ্য্যং সমাধতু ইদং
কর্ম্ম করিষ্যতি । ততস্তাং তৃণবেষ্টিতাং অন্তরীক্ষেগানীয় অন্তরীক্ষে স্থাপয়েৎ । ততঃ কৃতশোভননামো হ্নেয়রুত্তরতঃ প্রক্ষালিত
শিলায়াং ব্রহ্মচারী কুমারী গর্ভবতী বা ত্রুতস্বাধ্যায়হীনো ব্রাহ্মণো বা আচারতো নীহারজলেনারত লোস্ত্রেন পুনঃ পুনর্বটশুঙ্কাং
পেষয়েৎ । ততো হ্নেঃ পশ্চিমত উদগ্রেষু কেশেষু পশ্চিমাভিমুখীং বধুং পূর্বদিগানতমস্তকাং কৃত্বা তৎপৃষ্ঠদেশে স্থিতঃ
পতিদক্ষিণপাণেরঙ্গুষ্ঠানামিকাভ্যাং বস্ত্রবন্ধাং পেষিত বটশুঙ্কাং গৃহীত্বা গর্ভবত্যা বধ্বা দক্ষিণ নামাবিবরে বটশুঙ্কারসং নিঃক্ষিপ-
ত্যেনে মন্ত্রেণ । প্রজাপতিঞ্চ ষিরনুকুপ্ছন্দো হ্নিচন্দ্রব্রহ্মস্পত্যয়ো দেবতা ন্যগ্রোধশুঙ্কারসদানে বিনিয়োগঃ । ॐ পুমানগ্নি পুমা-
নিন্দ্রঃ পুমান্দেবো ব্রহ্মস্পতিঃ । পুমাংসং পুত্রং বিন্দস্ব তং পুমাননুজারতাং । ততো যহাব্যাহতিহোমং কৃত্বা প্রাদেশপ্রমাণাং
স্বতান্তাং সমিধং তুফীমগ্নৌ হত্বা সর্বকর্গ্নসাধারণং শাট্যারনহোমাদি বায়দেব্য গানান্তুং উদীচ্যং কর্ম্ম সমাপ্য কর্ম্মকারয়িতু ব্রাহ্ম-
ণায় দক্ষিণান্দদ্যাৎ ।

॥ * ॥ * ॥ ইতি পুংসবনং কর্ম্ম সমাপ্তং ॥ * ॥ * ॥

রসদানে বিনিযুক্তা । অগ্নাদয়ো দেবতাঃ । অত্রাপি যথা তথৈত্যেতদধ্যাহার্য্যং । যে বধু যথা পুমানগ্নিঃ যথা পুমানিন্দ্রো যথা পুমান্ দেবো ব্রহ্মস্পতিঃ তথা তজ্জপ
বুদ্ধিবভবসদৃশং পুত্র বিন্দস্ব লভস্ব রিদ্ভু লাভে । কিঞ্চ তমহু তস্য জাতস্য পশ্চাদন্যোপি পুমান্ পুত্রঃ তব জারতাং ॥ ইতি পুংসবনং ॥ * ॥

अथ सौमन्तोन्नयनं । प्रथमगर्भस्य चतुर्थे षष्ठे अष्टमे वा यदि सौमन्तोन्नयनं कर्तव्यं । तत्र गर्भाधानपुंसवनसौमन्तो-
 न्नयनकर्माणां पौर्वापर्यानियमात् । यदि दैवाद्व्यथाकाले गर्भाधानपुंसवनकर्माणी न कृते तदा सौमन्तोन्नयनदिवसे शाट्यायन
 होमादिरूपं प्रायश्चित्तं कृत्वा गर्भाधानपुंसवनकर्माणी समाप्य सौमन्तोन्नयनं कार्यात् । तत्र प्रथमं कृतस्नानं कृतस्त्रिशाब्दः
 पतिर्मङ्गलनामानमग्निं संस्थाप्य विरूपाक्षजपान्तां कुशण्डिकां समाप्य संकल्पं कुर्यात् । यथा ॐ अद्येत्यादि एतन्मदीयपत्न्या
 यथाकाले गर्भाधानपुंसवनकर्माणोरकरणजनितदोषप्रशमनार्थं शाट्यायनहोममहं कुर्यात् । इति संकल्पं पूर्ववत् शाट्यायनहोमं
 कुर्यात् । ततो यथोक्तं गर्भाधानपुंसवनकर्माणी समाप्य प्रातः कृतस्नानं बहुमये पश्चिमायां दिशि स्वदक्षिणत उदगग्रेषु
 कुशेषु प्राङ्मुखीमुपवेश्य प्रकृतकर्मारम्भे प्रादेशप्रयागात् स्नानात् सगिधं तुष्ठीमग्नीं कृत्वा महाव्याहृति होमं कुर्यात् ।
 यथा प्रजापतिश्च विर्गायत्रीच्छन्दो अग्निर्देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ भूः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरूपाक्षच्छन्दो
 वायुर्देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ भुवः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरुक्तुच्छन्दः सूर्यो देवता महाव्याहृति होमे
 विनियोगः । ॐ स्वः स्वाहा । ततो बहुपृष्ठदेशे स्थितः पूर्वाभिमुखः पतिरेकवृत्तस्थितं पक्वोद्भ्रमरफलयुगं पट्टसूत्रादिग्रथितं
 आचारप्राप्तं सुवर्णादिघटितं वासुदेवपादयुगलं यवप्रतिकृतिसहितं रक्ताणोपकुम्भं निमस्रपत्न्यातकवचाद्र्यपेतं गृहीत्वा प्रजापति-

অথ সীমন্তোন্নয়নং । ও অয়মূর্জবতো বৃক্ষ উর্জীবকলিনীভ । পর্ণং বনস্পতে হুত্বা হুত্বা চ সূরতাং রয়িং । স্ত্রীদেবতাঃ উদুঘরকলযুগলবন্ধনে বিনিয়োগঃ ।
 ছন্দো হুত্ব প্ । হে কল্যাণি অয়ং বৃক্ষ উদুঘরাখা উর্জীবান্ প্রভুতকলঃ । তথা প্রশস্ততরোরুর্জীবতঃ তৎসকাশাদপি হুং উর্জীব উদুঘরীব কলিনীভব কিঞ্চ হে বন-
 স্পতে উদুঘর অশ্রাং প্রকৃতায়ং ত্বরা রয়িং পুত্রধনং সূরতাং কিমিব হুত্বা হুত্বা প্রেয্য প্রেয্য পূর্ণমিব হুদধাতুবত্র প্রেরণার্থঃ । ওঁ যেনাদিতেঃ সীমানং নয়তি
 প্রজাপতির্মহতে সৌভগায় তেনাহমশ্চৈ সীমানং নয়ামি প্রজামশ্চৈ জরদৃষ্টিং কৃণোমি । ত্রিষ্টু বিয়ং স্ত্রী দেবতাকা সীমন্তোন্নয়নে বিনিয়ুক্তা । প্রজাপতিজগতঃ

॥ * ॥ ভবদেবপিত্তিঃ ॥ * ॥

ঋষিরনুষ্ঠ প্ছন্দঃ স্ত্রী দেবতা উদুঘরকলযুগলবন্ধনে বিনিয়োগঃ । ওঁ অয়মূর্জবতো বৃক্ষ উর্জীবকলিনীভব । পর্ণং বনস্পতে
 হুত্বা হুত্বা চ সূরতাং রয়িং । ইতি মন্ত্রেণ বধুকণ্ঠে দদাতি । ততো দর্ভপিঞ্জলীত্রয়ং গৃহীত্বা প্রজাপতিঋষির্গায়ত্রী ছন্দো
 হুদুর্দেবতা দর্ভপিঞ্জলীভিঃ সীমন্তোন্নয়নেঃ বিনিয়োগঃ । ওঁ তুরিতি দর্ভপিঞ্জলীভিবধুকেশপাশাদারভ্য সীমন্তুমুন্নয় দর্ভপিঞ্জলীঃ
 কেশপাশে স্থাপয়েৎ । ততঃ পুনরপি দর্ভপিঞ্জলীত্রয়ং গৃহীত্বা প্রজাপতিঋষিকৃষ্ণচ্ছন্দো বায়ুর্দেবতা দর্ভপিঞ্জলীভিঃ সীম-
 ন্তোন্নয়নে বিনিয়োগঃ । ওঁ ভুব ইতি তথৈব সীমন্তুমুন্নয় তাশ্তথৈব স্থাপয়েৎ । ততঃ পুনরপি দর্ভপিঞ্জলীত্রয়ং গৃহীত্বা প্রজা-
 পতিঋষিরনুষ্ঠ প্ছন্দঃ সূর্যো দেবতা দর্ভপিঞ্জলীভিঃ সীমন্তোন্নয়নে বিনিয়োগঃ । ওঁ স্বঃ । ইতি তথৈব স্থাপয়েৎ । ততঃ শরং
 গৃহীত্বা প্রজাপতিঋষিষ্টিপ্ছন্দঃ স্ত্রী দেবতা শরেণ সীমন্তোন্নয়নে বিনিয়োগঃ । ওঁ যেনাদিতে সীমানং নয়তি প্রজাপতি-

অষ্টা যেন শরেণ অদিতৈর্দেবাতুঃ সীমানং সীমন্তং নয়তি নয়তি নীতবান্ । কিমর্থং মহতে ব্রহ্মতে সৌভগায় সৌভগায় তেন শরেণাহং ভর্তা অশ্চৈ অশ্রাঃ স্ত্রিয়ারঃ
 সীমানং সীমন্তং নয়ামি । প্রজাং পুত্রপৌত্রাদিকং জরদৃষ্টিং জরাপর্যন্তং দীর্ঘকালজীবনীঃ কৃণোমি করোমি । সৌভগায়ৈতি স্ত্রভগমন্ত্র ইতি সুবাদিবু পঠাতে

॥ * ॥ सामवेदि सीमन्तोन्नयने ॥ * ॥

ते नान अश्व इति षष्ठ्यर्थे चतुर्थी । ॐ राकामहं सुहवां सुकृती हवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु अना सीव्यत्रयः शृच्या अछिद्या मानया ददातु वीरं शतदायुमुखां ।
जगतीयं राका देवता सूत्रपूर्ण तर्कुणा सीमन्तोन्नयने विनियुक्ता । राका पौर्णमासीत्युच्यते तामहं भर्ता हवे आह्वयामि किञ्चुतां सुहवां शोभनाद्यां
करा हवे सुकृती शोभनस्त्या आह्वानप्रयोजनमाह शृणोतु नो हस्माकं वचः किञ्चुता सुभगा शोभन पुण्या । न केवलं शृणोतु अपिच अना आह्वाना बोधतु
अवधारयतु सैव ह्यः प्रार्थते । अयः एतं पुत्रजननकर्म पुत्रपौत्रादिलक्षणं सीव्यतु सीव्यां । करा शृच्या संघन्तन शीवया किञ्चुतरा अछिद्यामानया किञ्चु वीरं
पुत्रं ददातु किञ्चुतं शतदायुमुखां शतदायवः प्रभूत दातारः तेषु मुखां प्रथमं दायुरोगादिकः । सुकृतीति सुपांशुलुगिति ह्यर्द्धमर्षः हवे इति बहुलं

र्यहते सोडगार तेनाहर्मस्ये सीमां नयामि प्रजामस्ये जरदक्षिं रुणोमि । इति तथैव केशान्तादारभ्य शरेण सीमन्तुम्लीय
शरं तथैव स्थापयेत् । ततः सूत्रपूर्णतर्कुं गृहीत्वा प्रजापतिश्च विजगतीच्छन्दो राका देवता सूत्रपूर्णतर्कुणा सीमन्तोन्नयने
विनियोगः । ॐ राकामहं सुहवां सुकृती हवे रुणोतु नः सुभगा बोधतु अना सीव्यत्रयः शृच्या अछिद्यामानया ददातु वीरं
शतदायुमुखां । इति सूत्रपूर्णतर्कुणा केशान्तादारभ्य सीमन्तुम्लीय तं तथैव स्थापयेत् । ततश्चिश्चेतां शलीलं गृहीत्वा प्रजा-
पतिश्च विजगतीच्छन्दो राका देवता त्रिश्चेतरा शलल्या सीमन्तोन्नयने विनियोगः । ॐ यास्तु राके सुमतयः सुपेशसो याभि-

छन्दसीति संप्रसारणं अना इति जादेराह्वान इत्याकारलोपः । अय इति अदमो दकारश्च व्यात्ययेन षकारः । कचिं पुस्तके अयः शृच्या इत्येकपद व्याख्यानं ।
दुर्कं एव शतदायुमुखामित्यत्र शतदायुमुखामिति पाठोदुर्कः । तस्य शतदाया प्रभूत दातारः तेषु मुखां इति व्याख्याः । ॐ यास्तु राके सुमतयः सुपेशसो-
याभिर्ददासि दाशुषे बभूनि ताभिर्नोदा सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे वराणा । जगतीयं राजा देवता शलल्या सीमन्तोन्नयने विनियुक्ता । हे राके यास्तु
तव सुमतयः शोभना बुद्धयः किञ्चुताः सुपेशसः स्वरूपाः । किञ्चु याभिस्तुं दाशुषे वज्रमानाय बभूनि वनानि दादामि ताभिः सुमतिभिरुपलक्षिता । अद्याहनि

নো হস্মাকং উপ সমীপং আগছি আগচ্ছ। কিন্তুতা স্মনাঃ প্রসন্নহৃদয়া। কিং কুর্বাণা হে স্বভগে সর্বলোকবল্লভে সহস্রপোষং সূতং ররাণা দদানা। দাশুয ইতি
দাশু দানে দাশ্বান্ সাস্তান্ মীড়ং শেচতি লিটক্ৰমৌ নিপাত্যতে চতুর্থ্যকবচনং বসোঃ সংপ্রসারণং উপাগহীতি বহুলং ছন্দসীতি শপো লুক্। অহুদাতোপদেশ
ইত্যাদিনা অহুনাটিকলোপঃ। তস্মান্নিবদক্রোভাদিত্যসিদ্ধত্বাৎ। অতো হেলুঙ্ণ ভবতি সহস্রপোষমিতি কৰ্ম্মণি গ্যন্। ররাণেতি রা লা দানে ইত্যস্মাৎ
দদাসী দাশুযে বস্মনি তাভিনো ইদ্য স্মনা উপাগছি সহস্রপোষং সূভগে ররাণা। ইতি শলল্যা কেশান্তাদারভ্য সীমন্তমুরীয়
শললীভূত্রৈব স্থাপয়েৎ। ততস্তিলতণ্ডুলমাষসাধিত কুসরূপং স্থালীপাকমুপরিদত্ত্বতং পতিবধুং দর্শয়ন্ পৃচ্ছতি। প্রজাপতিঋষিঃ
স্রী দেবতা বধুপ্রশ্নে বিনিয়োগঃ। ওঁ কিং পশ্বসি। ততঃ স্থালীপাকং পশ্বস্তীং বধুং পাঠয়তি। প্রজাপতিঋষিঃ স্রী দেবতা
স্থালীপাকাবেক্ষণে বিনিয়োগঃ। ওঁ প্রজাং পশূন্ সৌভাগ্যং মহং দীর্ঘায়ুক্তং পত্যাঃ। ততো মহাব্যাহতিহোমং কৃত্বা প্রাদেশ-
প্রমাণাং স্নাতক্কাং সবিধং তুষ্কীমগ্নৌ হুত্বা প্রকৃতং কৰ্ম্ম সমাপ্য সর্বকৰ্ম্মসাধারণং শাট্যাহ্নহোমাদি বামদেব্য গানান্তমুদীচ্যং কৰ্ম্ম
সমাপ্য কৰ্ম্মাকারয়িত্ব ব্রাহ্মণায় দক্ষিণান্দদ্যাৎ। ততো হবিধবাঃ পুত্রবত্যো নার্ষ্যো বেদ্যামুখ্যাপ্য কলসোদকেন স্নানাদিকং মঙ্গলং
কুৰ্য্যৎ। তাক্ষ বীরস্বস্ত্বং ভব জীবস্বস্ত্বং ভব জীবপত্নী ত্বং ভব ইত্যপি ত্রয়ঃ। তক্ কুসরং গভবতী ভুঞ্জীত ॥ * ॥

॥ * ॥ ভবদেবপত্নীতিঃ ॥ * ॥

ইতি সীমন্তোন্নয়নং সমাপ্তং ॥ * ॥

পরশ শপো বহুলং ছন্দসীতি শকাবিত্তি দ্বির্কচনং ব্যতায়েনাস্মনেপদং শান চ। ওঁ কিং পশ্বসি প্রজাং পশূন্ সৌভাগ্যং মহং দীর্ঘায়ুক্তং পত্যাঃ। যজুরিদং স্রী-
দৈবতং স্থালীপাকাবেক্ষণে বিনিয়ুক্তং। হে কল্যাণি অস্মিন্ স্থালিপাকে আত্মসম্বন্ধিতেন প্রজাং পুত্রপৌত্রাদিকাং শশূন্ গোমহিযাদীন্ মহং মম পত্যাঃ দীর্ঘা-
য়ুক্তং বহুকালজীবিতং কিং পশ্বসি এবং প্রশ পুর্কমুক্তাসতী উত্তরমাহ সর্বং ভবত্বক্তং পশ্বামীতি। মহমিতি ষষ্ঠার্থে চতুর্থী ॥ * ॥ ইতি সীমন্তোন্নয়নং ॥ * ॥

अथ शोषांती । ॐ याते तिरश्ची निपद्याते अहं विधरणी इति तां द्वां द्वां द्वां धारया यजे संराधनीमहं संराधने देवै देवैः स्वाहेति । अथ शोषांती होमे विनियोगः । अभिधीयमाना संराधनी देवता । या देवता शुभकर्मणि क्रियमाणे विधरणी शुभफलविघातकारिणी इत्येवं मन्त्रानां तिरश्ची वाङ्मि तफलविघातकर्त्री

॥ * ॥ सागवेदि शोषांती ॥ * ॥

अथान्नप्रसवारा वधाः सुखप्रसवार्थं शोषांती होमः कर्तव्यः । तत्र कृतज्ञानः पतिः । ॐ अद्येत्यादि अमुक गोत्राया मंपत्या अमुकाभिधानायाः सुखप्रसवकामः शोषांती होममहं कुर्यात् । इति संकल्पः पूर्ववदग्निं संस्थाप्य विरुपाक्षजपा-
न्तां कुशण्डिकां समाप्य प्रकृत कर्मारम्भे प्रदेशप्रमाणां द्वां द्वां द्वां समिधं तुष्णीमग्नौ ह्वा महाव्याहति होमं कुर्यात् ।
यथा प्रजापतिश्च विर्गायत्रीच्छन्दो ऋग्देवता महाव्याहति होमे विनियोगः । ॐ भूः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरुक्किच्छन्दो
वायुर्देवता महाव्याहतिहोमे विनियोगः ॐ भुव स्वाहा । प्रजापतिश्च विरुक्कुपच्छन्दः सूर्यो देवता महाव्याहति होमे विनि-
योगः । ॐ स्वः स्वाहा । ततः प्रजापतिश्च विः पञ्जिच्छन्दः संराधनी देवता शोषांती होमे विनियोगः । ॐ या ते तिरश्ची
निपद्याते अहं विधरणी इति । तां द्वां द्वां द्वां धारया यजे संराधनीमहं संराधने देवै देवैः स्वाहा । प्रजापतिश्च वि-

१०

निपद्याते प्रभवति तां द्वां द्वां देवतामहं तर्ता यजे पूजयामि । कीदृशां संराधनीं तवेष्टफलस्य दात्रीः । कया यजे द्वां द्वां धारया आज्याहृत्या तस्मै देवैः
संराधने देवैः ईष्टफलदात्रे इत्यर्थः । संराधने इत्यादिषु पूजार्थे चतुर्थी । तिरश्चीति त्रिरौहतीति किं अक्षतेषोपसंख्यानमिति डीप । अच इत्या

कारलोपः। ॐ विपश्चिं पुच्छमभरत्कृता पुनराहरं परे हि त्वं विपश्चिं पुमानयं जनियते हसो नाम। अहं विरं विपश्चिदेवताका। विपश्चिदेव
विशेषः न पुच्छं शिषं शिशुनामहरं हतवान्। तं पुच्छं धाता प्रजापतिर्विपश्चिता हतं पुनराहरं आनीतवान्। यतो हतः हे विपश्चिं त्वं परं श्रेष्ठं

॥ * ॥ तव देवपद्धतिः ॥ * ॥

रनुष्ठु पुच्छेनो विपश्चिदेवता शोष्यन्ती होमे विनियोगः। ॐ विपश्चिं पुच्छमभरत्कृता पुनराहरं। परे हि त्वं विपश्चिं
पुमानयं जनियते हसो नाम याहा। अत्रासाविती सर्वनामस्थाने भविष्यं पुत्रस्य हृदयनिहितं नामकीर्तनं कर्तव्यं। तेनानुक
शर्मणाम् स्वाहेति होमं कुर्यात्। ततो महाव्याहृतिहोमं कृत्वा प्रादेशप्रमाणं स्वताक्तां समिधं तुष्णीमग्नौ हत्वा प्रकृतं
कर्षं समाप्य सर्वकर्षमाधारणं शाट्यासनहोमादि वाग्देव्या गानास्तुमुदीच्यां कर्षं समाप्य कर्षकारयित्वा ब्राह्मणाय दक्षिणान्दद्यात् ॥
॥ * ॥ ॥ * ॥ ॥ * ॥ ॥ इति शोष्यन्तीकर्ष समाप्तः ॥ * ॥ ॥ * ॥ ॥ * ॥ ॥

एहि अग्निं कर्षणि मग्निहितो भव येनारं पुमान् जनियते उपम्यते असोनामा देवदत्ताभिधान इत्यर्थः। अत्रदिती ह्यग्रहोर्त्तश्चन्दमौति तकारः।
परे हीति परा शक्याकारलोपश्चान्दमः ॥ * ॥ इति शोष्यन्तीकर्ष मन्त्रव्याख्या समाप्ता ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥

অথ জাতকর্ম । ও ইয়মাজ্জৈদমন্নমিদমাধুরিদমমৃতং । বজুরিদমন্নদৈবতং ত্রীহিবচূর্ণেন কুমারশ্চ জিহ্বামার্জনে বিনিযুক্তং । হে বালক ইদং
প্রত্যক্ষমন্নং ইয়মাজ্জা প্রজ্ঞা আ সমস্তাং কারণে জ্ঞানহেতুস্তাং ইদমাযুঃ প্রাণধারণং ইদমমৃতং অনেন বিধিনা উপযুক্ত্যমানং অমরণ ধর্মিতা তবাস্ত্বিতি

॥ * ॥ সামবেদি জাতকর্ম ॥ * ॥

অথ জাতকর্ম ॥ * ॥ পুত্রে জাতে সতি পিতা মা নাভিঃ ক্রন্ততস্তন্যঞ্চ মা দত্ত ইত্যভিধায় কৃতদ্বানঃ কৃতবুদ্ধিশ্রদ্ধঃ প্রকালিত
শিলায়াং ব্রহ্মচারিণা কুমার্য্য গর্ভবত্যা বা শ্রুতস্বাধ্যায়হীনেন ব্রাহ্মণেন বা অনারত্ত লোক্রেণ পিতৌ ত্রীহিববৌ দক্ষিণহস্তানা-
মিকান্দুষ্ঠাভ্যাং গৃহীত্বা প্রজাপতিঞ্চ বিরন্নং দেবতা ত্রীহিবচূর্ণেন কুমারশ্চ জিহ্বামার্জনে বিনিয়োগঃ । ও ইয়মাজ্জৈদমন্নমিদমাধু-
রিদমমৃতং ইতি মন্ত্রেণ কুমারশ্চ জিহ্বাং পরিমার্জি । ততস্তথৈব সুবর্ণেন দ্বতং গৃহীত্বা প্রজাপতিঞ্চ রনুষ্ঠু পুচ্ছদো মিত্রাবরণাণ্য-
শ্বিনেয়া দেবতাঃ কুমারশ্চ সর্পিপ্রাশনে বিনিয়োগঃ । ও মেধান্তে মিত্রাবরণো মেধামগ্নির্দধাতু তে । মেধান্তে অশ্বিনৌ দেবা-
বাধভাং পুঙ্করশ্রজৌ স্বাহ । ইতি মন্ত্রেণ তথৈব কুমারশ্চ জিহ্বাং পরিমার্জি । পুনরপি তথৈব সুবর্ণেন দ্বতং গৃহীত্বা প্রজাপতি-

(১১) বাক্যশেষঃ । ও মেধাং তে মিত্রাবরণো মেধামগ্নির্দধাতু তে । মেধাং তে অশ্বিনৌ দেবা বাধভাং পুঙ্করশ্রজৌ । অনুষ্ঠু বিয়ং সর্পিঃপ্রাশনে বিনিযুক্তা ।
(মিত্রাবরণাণ্যশ্বিনৌ দেবতাঃ । হে বালক মেধা পাঠস্ববর্ণবিষয়শক্তিং তব মিত্রাবরণো দেবৌ আধভাং তথা অশ্বিনৌ তথামি দধাতু । ও মদমঃ

পতিমদুতং প্রিয়মিত্রশ্চ কামং সনিং মেধাময়াশিবং । গারত্রীরং ইন্দ্রদেবতা সর্পিপ্রাশনে বিনিযুক্তা । সদসঃ সভায়াঃ পতিং সুখ্যং অদুতং প্রাশ্চর্য্যরূপং
প্রিয়মিত্রশ্চ ইন্দ্রশ্চ লতাং কাম্যমভীকার্থসাধকং হুমধাং সনিং ধীর্ধামণাবতী মেধা তস্য দাতারং সূরাচার্য্যমহুময়াশিবং শরণেনৈন সো ২১মৈ কুমারায় মেধাং

। * । ভবদেবপূজতিঃ ॥ * ॥

ঋষির্গায়ত্রীচ্ছন্দ ইন্দ্রো দেবতা কুমারশ্চ সর্পিঃপ্রাশনে বিনিয়োগঃ । ওঁ সদসম্পতিমদুতং প্রিয়মিত্রশ্চ কাম্যং সনিং মেধা ময়া-
শিবং স্বাহা । ইতি কুমারশ্চ জিহ্বাং পরিমার্জি । ততো নাভিং কুন্ততন্তন্যঞ্চ দত্ত ইতি পিতা জয়াৎ । পিতা পুনঃ স্নানং
কুর্ঘ্যাৎ ॥ * ॥ * ॥ * ॥ ইতি জাতকর্ম সমাপ্তং ॥ * ॥ * ॥ * ॥

দদাভিত্যাশংসা বাক্যার্থঃ । সনিমিতি ছন্দসি ব্ৰণ সনরক্ষিমথামিভীন । অষাসিষমিতি ষাতেলু ও সিপ ॥ * ॥ ইতি জাতকর্মমন্ত্রব্যাখ্যা সমাপ্তা ॥ * ॥

বে চন্দ্র যন্তে তবাস্তুর্যম্যে সুবীমে অতিনীতলে প্রজাপতো প্রজানামানন্দজনকসেন পত্যো পত্যাবব বাসাব্য পিতঃ কুমারঃ
স্থানস্বাং অহং বেদ জানামি। তদ্ব্যধো এবমেবেতি মগ্নে যস্মাত্তস্মাৎ পুত্রসম্বন্ধি অসং বাসনং অনিষ্টযোগব্যাহিনাশাদিরূপমহং মাগাং ন গচ্ছয়েরং ন প্রাপ্নুয়ামি

॥ * ॥ মামবেদি নিষ্কৃ মগ্নং ॥ * ॥

অথ নিষ্কৃ মগ্নং ॥ * ॥ জাতে কুমারে তৃতীয় শুরুপক্ষস্য তৃতীয়ারান্তীথৌ প্রাতঃ কুমারং স্মাপয়িত্বা দায়ং সঙ্ক্যায়া মতীতারাং
চন্দ্রাভিমুখঃ কৃতাঞ্জলি পিতা তিষ্ঠেৎ। অথ মাতা শুচিনা বস্ত্রেণ কুমারমাচ্ছাদ্য দক্ষিণস্যান্দিশি ভর্তুর্বাঘপার্শ্বে পশ্চিমাভিমুখী
উত্তরশিরসং কুমারং পিত্রে সমপয়তি। ততো মাতা ভর্তুঃ পৃষ্ঠদেশেন উত্তরস্থাং দিশি গত্বা চন্দ্রাভিমুখী ভর্তুর্দক্ষিণপার্শ্বে
তিষ্ঠেৎ। ততঃ পিতা অমুং যন্ত্রং জপতি। প্রজাপতিঞ্চ বিরনুষ্ঠু পৃচ্ছন্দশচন্দ্রো দেবতা কুমারস্য চন্দ্রদর্শনে বিনিয়োগঃ। ওঁ যন্তে
সুবীমে হৃদয়ং হিতমন্তঃ প্রজাপতো। বেদাহং যন্যে তদ্বৃক্ষ মাহং পৌত্রমঘং নিগাং। প্রজাপতিঞ্চ বিরনুষ্ঠু পৃচ্ছন্দশচন্দ্রো দেবতা
কুমারস্য চন্দ্রদর্শনে বিনিয়োগঃ। ওঁ যৎ পৃথিব্যা অনায়তং দিবি চন্দ্রমসি শ্রিতং। বেদায়তস্বাহং নাম মাহং পৌত্রমঘং ঋষং।

তি যাবৎ। অয়মর্থঃ যস্মাদহং ব্রহ্মচিহ্নস্বান্যমানিষ্টসম্বন্ধে ন ঘটতে। নিগামিতি ইন গতো মাঙ লুঙ ইনো গালুঙীতি গাদেশ। ওঁ যৎ পৃথিব্যা অনায়তং
দিবি চন্দ্রমসি শ্রিতঃ বেদায়তস্বাহং নাম মাহং পৌত্রমঘং ঋষং। যৎ পৃথিব্যা অনায়তং অমৃতং দিবি হ্যালোকে চন্দ্রমসি শ্রিতং তদহং অমৃতস্য নাম বেদ
জানামি। যতো হতো হহং পৌত্রমঘং পুত্রসম্বন্ধিবাসনং মা ঋষং মা গচ্ছামি। ঋবি গতো মাঙ লুঙ্ ছান্দসস্বাৎ সেরঙ্। অসং ঋমিতি ছান্দসস্বাৎ অব্যপি ঋকারে

अथ नामकरणं । तत्र यद्यपि जननादशरात्रे व्युक्ते शतरात्रे सप्तमरे वा नामकरणं कार्यं इति गृह्यवचनेन हि
 एकादशाहे नामकरणं प्राप्नुं तथाप्याचारवशात् द्वादशाहे एकाधिक शतरात्रे जन्मदिने वा नामकरणं कर्तव्यं । तत्र प्रथमं
 कृतस्नानं कृतवृद्धिश्राद्धं पिता पार्थिवनामानमग्निं संस्थाप्य विरूपान्कजपान्तां कुशशुक्रां समाप्य प्रकृत कर्णारुद्धे प्रादेश प्रमाणां
 स्रताञ्जां समिधं तुक्तीमन्मौ हत्वा महाव्याहृति होमं कुर्यात् । यथा प्रजापतिश्च विर्गायत्रीच्छन्दो इन्द्रदेवता महाव्याहृति होमे
 विनियोगः । ॐ भूः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरुक्च्छन्दो वायुर्देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ भूः स्वाहा । प्रजा-
 पतिश्च विरुक्च्छन्दः सूर्यो देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ स्वः स्वाहा । ततो माता शुचिना वस्त्रेण कुमारमाच्छाद्य
 भर्तुर्दक्षिणे स्थिता कुमारमुत्तरशिरसं पित्रे समर्पयति । ततो माता भर्तुः पृष्ठदेशेन उत्तरशान्दिशि गत्वा भर्तुर्वामपार्श्वे
 उत्तराग्रेषु कुशेषु प्राङ्मुखी उपविशति । ततः पिता ॐ प्रजापतये स्वाहा । इति सकृदाहृतिं दत्त्वा कुमारस्य जन्मतिथिदेवता-
 होमं जन्मनक्तत्रदेवताहोमं कुर्यात् । यदि प्रतिपदि जातस्तदा ॐ प्रतिपदे स्वाहा ॐ ब्रह्मणे स्वाहा । यदि द्वितीयां
 तदा ॐ द्वितीयाय स्वाहा ॐ त्वष्ट्रे स्वाहा । यदि तृतीयां तदा ॐ तृतीयाय स्वाहा ॐ जनार्दनय स्वाहा । यदि चतुर्थ्यां तदा
 ॐ चतुर्थ्यै स्वाहा ॐ यमय स्वाहा । यदि पञ्चम्यां तदा ॐ पञ्चम्यै स्वाहा । ॐ सोमय स्वाहा । यदि षष्ठ्यां तदा ॐ षष्ठ्यै

স্বাহা ও কুমারায় স্বাহা। যদি সপ্তম্যাং তদা ও সপ্তম্যৈ স্বাহা ও মুনিভ্যাঃ স্বাহা। যদি অষ্টম্যাং তদা ও অষ্টম্যৈ স্বাহা ও
 ও বসুভ্যাঃ স্বাহা। যদি নবম্যাং তদা ও নবম্যৈ স্বাহা ও পিশাচেভ্যাঃ স্বাহা। যদি দশম্যাং তদা ও দশম্যৈ স্বাহা ও
 ধর্মায় স্বাহা। যদি একাদশ্যাং তদা ও একাদশ্যৈ স্বাহা ও রুদ্রেভ্যাঃ স্বাহা। যদি দ্বাদশ্যাং তদা ও দ্বাদশ্যৈ স্বাহা ও
 রবিভ্যাঃ স্বাহা। যদি ত্রয়োদশ্যাং তদা ও ত্রয়োদশ্যৈ স্বাহা ও কামায় স্বাহা। যদি চতুর্দশ্যাং তদা ও চতুর্দশ্যৈ স্বাহা ও
 ষষ্কেভ্যাঃ স্বাহা। যদি পঞ্চদশ্যাং তদা ও পঞ্চদশ্যৈ স্বাহা ও পিতৃভ্যাঃ স্বাহা। যদি পৌর্ণমাস্যাং তদা ও পৌর্ণমাস্যৈ স্বাহা
 ও বিশ্বেভ্যা দেবেভ্যাঃ স্বাহা ॥ * ॥ ততো নক্ষত্রহোমঃ ॥ * ॥ যদি কৃত্তিকায়াজাতস্তদা ও কৃত্তিকাভ্যাঃ স্বাহা ও
 অশ্লয়ে স্বাহা। যদি রোহিণ্যাং তদা ও রোহিণীভ্যাঃ স্বাহা ও প্রজাপতয়ে স্বাহা। যদি যুগশিরসি জাতস্তদা ও যুগশি-
 রসে স্বাহা ও সোমায় স্বাহা। যদি আর্দ্রায়াং তদা ও আর্দ্রায়ৈ স্বাহা ও রুদ্রায় স্বাহা। যদি পুনর্কর্মো তদা ও পুনর্কর্মবে
 স্বাহা ও অদিতয়ে স্বাহা। যদি পুষ্যায়াং তদা ও পুষ্যায়ৈ স্বাহা ও বৃহস্পতয়ে স্বাহা। যদি অশ্লেষায়াং তদা ও অশ্লেষাভ্যাঃ
 স্বাহা ও মর্পেভ্যাঃ স্বাহা। যদি মঘায়াং তদা ও মঘায়ৈ স্বাহা ও পিতৃভ্যাঃ স্বাহা। যদি পূর্বফল্গুন্যাং তদা ও পূর্বফল্গুনীভ্যাং

स्वाहा । ॐ भगव्य स्वाहा । यद्युत्तरफल्गुनीत्यां तदा ॐ उत्तरफल्गुनीत्यां स्वाहा ॐ अर्ष्ये स्वाहा । यदि हस्तायां तदा ॐ हस्तार्ये
 स्वाहा ॐ सवित्रे स्वाहा । यदि चित्रायां तदा ॐ चित्रार्ये स्वाहा ॐ त्रुक्ते स्वाहा । यदि स्वात्यां तदा ॐ स्वातार्ये स्वाहा ॐ
 वायवे स्वाहा । यदि विशाखायां तदा ॐ विशाखाभ्यां स्वाहा ॐ इन्द्राग्नीत्यां स्वाहा । यद्यनुराधायां तदा ॐ अनुराधाभ्यां स्वाहा
 ॐ मित्राय स्वाहा । यदि ज्येष्ठायां तदा ॐ ज्येष्ठार्ये स्वाहा ॐ इन्द्राय स्वाहा । यदि मूलारां तदा ॐ मूलार्ये स्वाहा ॐ
 नैर्ऋताय स्वाहा । यदि पूर्वाषाढायां तदा ॐ पूर्वाषाढाभ्यां स्वाहा ॐ अद्व्ये स्वाहा । यद्युत्तराषाढायां तदा ॐ उत्तराषाढाभ्यां स्वाहा
 विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा । यदि श्रवणायां तदा ॐ श्रवणार्ये स्वाहा ॐ विक्रवे स्वाहा । यदि धनिष्ठायां तदा ॐ धनिष्ठाभ्यां
 स्वाहा ॐ वसुभ्यः स्वाहा । यदि शतभिषायां तदा ॐ शतभिषाभ्यां स्वाहा ॐ वरुणाय स्वाहा । यदि पूर्वभाद्रपदायां तदा ॐ
 पूर्वभाद्रपदाभ्यां स्वाहा ॐ अजैकपादाय स्वाहा । यदि उत्तरभाद्रपदायां तदा ॐ उत्तरभाद्रपदाभ्यां स्वाहा ॐ अहित्वाय स्वाहा ।
 यदि रेवत्यां तदा ॐ रेवतार्ये स्वाहा ॐ पूषे स्वाहा । यदि अश्विन्यां तदा ॐ अश्विनार्ये स्वाहा ॐ अश्विनीकुमाराभ्यां
 स्वाहा । यदि भरण्यां तदा ॐ भरणार्ये स्वाहा ॐ यमाय स्वाहा ॥ * ॥ ततः पितृ कुमारश्च मुखनासिकानेजश्रोत्राणि स्फु शन्

৩ ॥ কোহসি কতমো হস্তমোহস্ত যুতোহ্যহস্পত্যং মাসং প্রবিশামৌ । যজুরিদমাদিত্যৈদেবতং নামকরণে বিনিযুক্তং । অসৌ
আমন্ত্রণে দেবদত্ত কোসি কস্তমসি । স্বরূপপ্রশ্নঃ । কতমোহসি কিং জাতীয়েহসি । জাতি প্রশ্নে । উত্তর এবো হসি ভবসি প্রত্যক্ষ নির্দেশঃ । অযুতোহস্ত বিনাশ্চসি যতঃ
অতঃস্বঃ আহস্পত্যং মাসং সূর্যামাসং মংক্রান্তিচিহ্নিতং প্রবিশ । ॐ মন্ত্রাহ্নে পরিদদাত্তহস্তারাত্রে পরিদদাতু রাত্রিস্থাহোরাত্রাত্যং পরিদদাত্তহোরাত্রো
জপতি । প্রজাপতিঋষিরাদিত্যো দেবতা নামকরণে বিনিয়োগঃ । ॐ কোহসি কতমোহস্যমোহস্য যুতোম্যাহস্পত্যং মাসং প্রবি-
শামৌ । প্রজাপতিঋষিরাদিত্যো দেবতা নামকরণে বিনিয়োগঃ । ॐ মন্ত্রাহ্নে পরিদদাত্তহস্তা রাত্রৈ পরিদদাতু । রাত্রিস্থাহো-
রাত্রাত্যং পরিদদাত্তহোরাত্রো ত্বা অর্দ্ধমাসেভ্যস্ত্বা পরিদভামর্দ্ধমাসাঙ্স্ত্বা মাসেভ্যঃ পরিদদাতু । মাসান্ত্বর্তুভ্যঃ পরিদদাতু ঋত-
বস্ত্বা সষৎসরায় পরিদদাতু । সংবৎসরস্ত্বায়ুবে জরারৈ পরিদদাত্তসৌ । অত্রানাবিতি সর্বনামপদং স্থানদ্বয়ে হস্তি । তত্র কুমারস্য
সম্বোধনান্তমুকদেবশর্মাণিতি নামপদং প্রয়োক্তব্যং । ততঃ পিতা কুমারস্য মাতুবামকর্ণে শ্রীঅমুকদেশর্মাণন্তে পুত্র ইতি নাম
কথয়িত্বা কুমারস্য দক্ষিণকর্ণে শ্রীঅমুকদেবশর্মাণীতি নাম কথয়তি । ততো মাত্রে কুমারং দত্ত্বা পূর্ববগ্নহাব্যাহতি হোমং
কৃত্বা প্রাদেশপ্রমাণাৎ যুতাক্তাং সমিধং তুষ্ণীমগ্নৌ হত্বা সর্বকর্মসাধারণং শাট্যারনহোমাদি বাসদেব্যগানান্তনুদীচ্যং কর্ম সমাপ্য
কর্মকারিত্ব ত্রাঙ্কণায় দক্ষিণান্দদ্যাৎ ॥ ইতি নামকরণং ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥
অর্দ্ধমাসেভ্যঃ পরিদভামর্দ্ধমাসাঙ্স্ত্বামাসেভ্যঃ পরিদদাতু মাসান্ত্বর্তুভ্যঃ পরিদদাতু । ঋতবস্ত্বা সষৎসরায় পরিদদাতু সংবৎসরস্ত্বায়ুবে জরারৈ পরিদদাত্তসৌ ।
আহস্পত্য মাসপ্রবেশস্ত ফলমেতৎ । অসৌ হে দেবদত্ত সোহস্পতিস্ত্বা দ্বাং অহ্নে দিবসায় পরিদদাতু সর্ষকনায় বাবৎ শতায়ুস্তং মাসস্য বিশেষণভূতো-
প্যাহস্পতিরত্র প্রাধাত্যং স ইতানেন প্রত্যবমৃষাতে ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥

(२२) * ॥ सामवेदि पौष्टिकं * ॥

अथ कुमारस्य पौष्टिकं कर्म । जनानां संवत्सरपर्यान्तं नानि मासि जन्मतिथौ पौर्णमास्यां वा प्रातः कृतस्नानः पिता ॐ
अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्य मत्पुत्रस्य त्री अमुक देवशर्मणः शुभकामः पौष्टिकं कर्माहं कुर्वीय इति संकल्प्य वरदनाथान
मयि संस्थाप्य विरूपाक्षजपान्तां कुशण्डिकां समाप्य प्रकृतकर्मारम्भे प्रादेशप्रमाणां घृतान्तां समधिं तुक्तीमग्नौ हत्वा महाव्या-
हति होमं कुर्यात् । ततः ॐ इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा । ॐ द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा । ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यः
स्वाहा । इत्याहतिद्वयं दद्यात् । ततो नामकरणोक्तक्रमविपर्ययेण जन्मतिथिदेवतानक्षत्रदेवतयोर्होमं कुर्यात् । प्रथमं
तिथिदेवतार्ये ततस्त्रिथये । प्रथमं नक्षत्रदेवतार्ये ततो नक्षत्राय । तेन यदि प्रतिपदि जातस्तदा ॐ ब्रह्मणे-
स्वाहा ॐ प्रतिपदे स्वाहा । यदि कृत्तिकायां जातस्तदा ॐ अग्नये स्वाहा ॐ कृत्तिकाभ्यः स्वाहा । इत्याहती
जुह्यात् । एवमन्यदप्यहनीयं । ततो महाव्याहति होमं कृत्वा प्रादेशप्रमाणां घृतान्तां समधिं तुक्तीमग्नौ हत्वा
प्रकृतं कर्म समाप्य सर्वकर्मसाधारणं शार्ट्यारनहोमादि वामदेव्यानांस्तुमुदीच्यां कर्म समाप्य कर्मकारयित्वा
दक्षिणान्दद्यात् ॥ इति कुमारस्य पौष्टिकं कर्म ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥

अथारप्रार्शनं । अन्नं वा एकहृन्मस्यमन्नं हेकं तूतेभाश्चन्दरति । गारत्रीरमादित्यो देवता पूरुवाधिपत्याकामस्य चतुष्पथे इग्रावादित्याभि
मुखस्याज्याहोमे विनियुक्ता । अन्नं वै किल एकहृन्मस्यं एकं प्रधानं द्रवाञ्चकश्चेन्नानोदादित्यर्थः । एकहृन्मस्यं त्रयं एकहृन्मस्यं । किन्तुदमं हि वस्त्रां एकं
तूतेभाः तूतानां तूतार्थं छन्दरति प्रवर्तुरति अरमर्थः । यथा आदित्याश्च रश्मिजालं रक्ताञ्जना लोकान् छन्दरति आरुणोति तथानमपि आदित्याप्रसादात्

अथारप्रार्शनं । तत्र षष्ठे अष्टमे वा मासि पुंसः स्त्रियास्तु पञ्चमे वा मासि शुभे दिने कृतज्ञानः कृतवृत्तिश्रावः
पिता शुचिनामानमग्निं संस्थाप्य विरूपाक्षजपान्तां कुशणिकां समाप्य प्रकृतकर्मारुते प्रादेशप्रमाणां वृताञ्जानं समिधं
तुष्ठीमग्नौ हुत्वा महाव्याहृति होमं कुर्यात् । यथा प्रजापतिर्वा विर्गायत्रीछन्दो हरिर्देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः ।
ॐ तूः स्वाहा । प्रजापतिर्वा विरूपाक्षिच्छन्दो वायुर्देवता महाव्याहृतिहोमे विनियोगः । ॐ तूवः स्वाहा । प्रजापतिर्वा विरुक्षुपु-
छन्दः सूर्या देवता महाव्याहृतिहोमे विनियोगः । ॐ स्वः स्वाहा । ततः प्रजापतिर्वा विर्गायत्रीछन्द आदित्यो देवता
पुरुवाधिपत्याकामस्य चतुष्पथे इग्रावादित्याभिमुखस्याज्याहोमे विनियोगः । ॐ अन्नं वैकहृन्मस्यमन्नं हेकं तूतेभाश्चन्दरति
स्वाहा । प्रजापतिर्वा विर्गायत्रीछन्दः आदित्यो देवता पुरुवाधिपत्याकामस्य चतुष्पथे इग्रावादित्याभिमुखस्याज्याहोमे विनियोगः ।
ॐ श्रीर्वा एवा यं सन्नानो विरोचनो मग्निं सन्नमवदधातु स्वाहा । प्रजापतिर्वा विरुहतीछन्द आदित्यो देवता पुरुवाधिपत्या-
वततवत्तु वेनाहं पुरुवेशिपतिर्भवामि । एकहृन्मस्यमिति त्रवेच्छन्दमीति वत् । ॐ श्रीर्वा एवा यं सन्नानो विरोचनो मग्निं सन्नमवदधातु । यजुर्विदं ।
श्रीर्वा किल एवा प्रजापतिर्वा विरुहतीछन्दः सन्नानः सन्नानो विरोचनो मग्निं सन्नं आधिपत्यां अवदधातु अर्पयतु । सन्नान इति सहाय्यवर्धे छन्दसि वनीवनि
पो वक्तव्यावितिबनि । ॐ अन्नं वृत्तमेवरसंशुभः सम्पत्कामो भूहोमि । वृहतीयं । अन्नं वृत्तमेवरसः सारः तथाच यद्वृत्तः तद्वृत्तोजलमिति

॥ * * * सामवेदि अन्नप्रार्शनं * * * ॥

জ্ঞাপবাদঃ । তেজঃ সম্পৎ আধিপত্যং তৎকামরমানো জুহোমি যতং । ওঁ কুধে । ওঁ কুং পিপাসাত্যাং । বজ্রবী ইমে বৃত্ত্যবিচ্ছিত্তিকামস্য সায়ং
প্রাতঃ কুং-তুড্‌টোমে বিনিয়ুক্তে । কুংপিপাসে দৈবতে । ওঁ অন্নপতে হ্রস্বস্য নো ধেহ্নমীরস্য শুষ্ণিণঃ প্রদাতারং তার্ঘ উর্জ্জং নো ধেহি দ্বিপদে শং চতুষ্পদে ।
ব্রহ্মীরং । অন্নপতির্দেবতা অন্নপ্রাশনে বিনিয়ুক্তা । হে অন্নপতে হে স্বর্ঘ্য আদিত্যাজ্জারতে বৃষ্টির্বৃষ্টিরমং ততঃ প্রজা ইতি স্মৃতেঃ । অন্নস্য অদনীরস্য ।

কামস্য চতুষ্পদে ঋণাবাদিত্যাভিনুষ্ঠাজ্য হোমে বিনিয়োগঃ । ওঁ অন্নস্য যতমেব রসস্তেজঃ সম্পৎ কামো জুহোমি স্বাহা ।

প্রজাপতিঋষিঃ স্কুদেবতা বৃত্ত্যবিচ্ছিত্তিকামস্য সায়ং প্রাতঃ স্কুদ্ধোমে বিনিয়োগঃ । ওঁ কুধে স্বাহা । প্রজাপতিঋষিঃ কুংপিপাসে

দেবতে বৃত্ত্যবিচ্ছিত্তিকামস্য সায়ং প্রাতঃ কুং-তুড্‌টোমে বিনিয়োগঃ । ওঁ কুংপিপাসাত্যাং স্বাহা । ওঁ প্রাণায় স্বাহা ।

ওঁ অপানায় স্বাহা । ওঁ সমানায় স্বাহা । ওঁ উদানায় স্বাহা । ওঁ ব্যানায় স্বাহা ইত্যাহতীজুহুয়াং । ততো মহাব্যাহতি হোমং

কৃত্বা প্রাদেশপ্রমাণাং যতাক্তাং সগিধং তুকীমগ্নৌ হৃত্বা প্রকৃতং কৰ্ম সমাপ্য সৰ্বকৰ্মসাহারণং শাট্যায়ন হোমাদি বায়দেব্য-

গানান্তমুদীচ্যং কৰ্ম সমাপ্য অনেন যন্ত্ৰেণ কুমারস্য মুখে অন্নং দদ্যাং । প্রজাপতিঋষিবৃহতীচ্ছন্দো হ্রস্বপতির্দেবতা কুমার

স্যন্নপ্রাশনে বিনিয়োগঃ । ওঁ অন্নপতে হ্রস্বস্য নো ধেহ্নমীরস্য শুষ্ণিণং প্রদাতারং তার্ঘ উর্জ্জং নো ধেহি দ্বিপদে শং

চতুষ্পদে স্বাহা ইতি । ততঃ কৰ্মকারয়িত্ব ব্রাহ্মণায় দক্ষিণান্দদ্যাং ॥ * ॥ ইত্যন্নপ্রাশনং সমাপ্তং ॥ * ॥ * ॥

অনমীরস্য আরোগ্যকরস্য শুষ্ণিণঃ অগ্নিবৃদ্ধিকরস্য উর্জ্জং বলং ধেহি । কিঞ্চ অন্নস্য প্রদাতারং তার্ঘ তারয়ত । তথা নো হস্ম্যকং দ্বিপদে শং চতুষ্পদে চ শং কুখং
ধেহি অনমীর রোগ উচ্যতে । তার্ঘ ইতি তন্নবনতরণয়োঃ গ্যস্তাং প্রাৰ্থনারাং লিঙ্ লোটসিপ্ লোটাংতাটাংবিভি আটসির্কলং নেচীতি সিপ্ । আগমানিত্যান্দেটসি
লোপঃ ইতচ্চ লোপঃ । পরস্মৈপদীঘিতি ইকারলোপঃ সকারস্য কৃৎ সংলোপঃ ॥ * ॥ ইতি অন্নপ্রাশনমন্ত্রব্যাখ্যা সমাপ্তা ॥ * ॥

অথ মূর্দ্ধাভিত্ত্রাণং । ও অঙ্গাদঙ্গাং সংশ্রবসি হৃদয়াদধিজায়সে । প্রাণন্তে প্রাণেন সন্দধামি জীবমে যাবদায়ুষং । অমুক্তু বিয়ং প্রাজাপত্য মূর্দ্ধোপ-
 এহনে বিনিযুক্তা । হে পুত্র যতন্তুং যমাদঙ্গাদঙ্গাং শিরোগ্রীবাদিত্যঃ সংশ্রবসি সংশ্রতোসি তথা হৃদয়াদধিজায়সে । হৃদয়ং সর্কগাভেভাঃ প্রধান
 ভূতাদধিজায়সে উপমোসি তন্ত্বেথন্তুতম্য তে তব প্রাণাং প্রাণবাযুং প্রাণেনৈব সন্দধামি সততমবিচ্ছিন্নং করোমি তং সঙ্ক্যাং স্বং যাবদায়ুষং শতবর্ষপর্য্যন্তং
 জীব শতায়ুর্কৈ পুরুষ ইতি শ্রুতেঃ । যাবদায়ুষমিতি অব্যয়ীভাবে শরং প্রভৃতিভ্য ইত্যট । ও অঙ্গাদঙ্গাং তন্ত্বসি হৃদয়াদধিপ্রায়সে । বেদো বৈ পুত্রনামাসি

অথ নৈমিত্তিকং পুত্রমূর্দ্ধাভিত্ত্রাণং কথং । তত্র চিরপ্রবামাদাগতঃ পিতা শুচি পূর্বাভিনুখো জ্যেষ্ঠ পুত্রক্রমেণ হস্তাভ্যাং
 পুত্রস্য মূর্দ্ধানমুপসংগৃহ মন্ত্রত্রয়ং জপতি । প্রজাপতিঋষিরনুকুপুচ্ছনঃ প্রজাপতির্দেবতা পুত্রস্য মূর্দ্ধানমুপসংগৃহ জপে বিনি-
 যোগঃ । ও অঙ্গাদঙ্গাং সংশ্রবসি হৃদয়াদধিজায়সে । প্রাণন্তে প্রাণেন সন্দধামি জীবমে যাবদায়ুষং । ও অঙ্গাদঙ্গাং
 সন্ত্বসি হৃদয়াদধিজায়সে । বেদো বৈ পুত্রনামাসি সংজীব শরদং শতং । ও অশ্মা ভব পরশুর্ভব হিরণ্যময়ুতং ভব আত্মাসি
 পুত্র মা যুথাঃ সংজীব শরদং শতং । ততো অনেন মন্ত্রেণ পুত্রস্য শিরঃ পিতা জিস্রতি । প্রজাপতিঋষিঃ প্রজাপতির্দেবতা পুত্রস্য

সংজীব শরদং শতং । বেদো বৈ কিল অসি পুত্রনামাসি । বেদাধ্যৈতরি । বেদশব্দ প্রয়োগঃ কচশাখাধ্যৈতরি কচশব্দ প্রয়োগবৎ । ও অশ্মাভব পরশুর্ভব
 হিরণ্যময়ুতং ভব আত্মাসি মা যুথাঃ সংজীব শরদং শতং । হে পুত্র অশ্মা পাষণ ইব দৃঢ়ো নির্বাধির্ভব । পরশুঃ কুঠার ইব ছেদকো ভব । ছেদ্যঃ । তথা হিরণ্যং
 স্তব্রণং অমৃতং অশ্বৈস্তাত্রাদিভিরপত্রৈব্যরাম্ছাদিতং যন্ন ভবতি তন্ত্বং শুদ্ধং স্তব্রণমিব ভব । আত্মাসি অহমিব স্বং অতো মা যুথাঃ মা মিরশ । ও পশুনাং স্বাহু-

। . . । মামবেদি মূর্দ্ধাভিত্ত্রাণং । . . ।

স্বাক্ষরেণাভিপ্রাম্যসৌ। যজুরিদং। অসৌ হে পুত্র ত্বা স্বাক্ষরং অহং পিতা পশুনাং স্বাক্ষরেণ স্বাক্ষতেনাভিজিহ্রামি মুর্দ্ধি চুষ্টি। যথা গাবো বনাদাগতাঃ

মুর্দ্ধাভিহ্রাণে বিমিরোগঃ। ॐ পশুনাং ত্বা স্বাক্ষরেণাভিজিহ্রাম্যসৌ। অত্রাসাবিতি সর্ক্বনামস্থানে সযোধনান্তঃ পুত্রস্য
নাম প্রয়োক্তব্যং। ততো বামদেব্যং গীত্বাচ্ছিদ্রমবধারয়েৎ। অথ পিতা যদি প্রবাসং ন গতঃ গৃহ এব তিষ্ঠতি তদা পুত্রো
যদা যযায় পিতা ইতি জানাতি তদৈতৎ কৰ্ম কৰ্তব্যং। অথ যদি তৎকালে ন কৃতং তদোপনয়নানন্তরং কৰ্তব্যং ॥ * ॥

॥ * ॥ * ॥ ইতি পুত্রস্য মুর্দ্ধাভিহ্রাণং কৰ্ম ॥ * ॥ * ॥

সপুত্রকানাভিমুখ্যেণ দ্বিপ্রতি তথাহমপি স্বাক্ষরং ॥ * ॥ ইতি মুর্দ্ধাভিহ্রাণমন্ত্রব্যখ্যা সমাপ্তা ॥ * ॥

अथ चूडाकरणं । ॐ आरमगां सविता कुरेण । सष्टेमनि वज्रं वि चूडाकरणे विनिष्कृतानि । प्रतिमस्तोपातसवितादेवताकानि । हे कुमार अयं
 अथ चूडाकरणं । तत्र कुलाचारवशात् प्रथमे तृतीये वा वर्षे चूडाकरणं कर्तव्यं । तत्र प्रथमं प्रातः कृतस्नानं कृतवृद्धि-
 श्राद्धः पिता सत्यानामानमग्निं संस्थाप्य विरूपाक्षरूपान्नां कुशशुक्रां समाप्याग्नेर्दक्षिणत एकविंशति दर्भपिण्डलीः सप्तसप्तभिर्वे-
 कीकृत्य कुशान्तुरेण वेष्टयित्वा उक्तेदकसहितं कांस्यपात्रं तान्निर्गितं कुरं तदभावे दर्पणं वा लोहकुरपाणिं नापितं
 अग्नोरुत्तरतो वृषगोगयं तिलतण्डुलमाषदिद्वयं कुरं अग्नेः पुरस्तात् पूर्वतः धान्यवमिश्रिततिलमाषपूरितपात्रद्वयं स्थाप-
 येत् । माता शुचिना वस्त्रेण कुमारमाच्छाद्य क्रोडे निधायान्नेः पश्चिमतो भर्तुर्वासपार्श्वे उन्नरात्रेषु कुशेषु प्राङ्मुखी उप-
 विशति । ततः पिता प्रकृत कर्मारम्भे प्रादेश प्रमाणं घृतान्नां समिधं दुग्धीमग्नौ हत्वा व्यस्तसमस्तमहाव्याहृति होमं कुर्यात् । २५
 प्रजापतिश्च विर्गायत्रीछन्दो इन्द्रिर्देवता महाव्याहृतिहोमे विनियोगः । ॐ भूः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरूपाक्षच्छन्दो वायुर्देवता
 महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ भूवः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरूपाक्षच्छन्दो सूर्यो देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ
 स्वः स्वाहा । प्रजापतिश्च विरूपाक्षच्छन्दः प्रजापतिर्देवता व्यस्तसमस्तमहाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ भूभूवः स्वः स्वाहा । ततः
 पितोऽथार प्राङ्मुखः कुमारस्य मातुः पश्चिमतोऽवस्थित्यं कुरपाणिं नापितं पश्चान् तमेव सवितृरूपं ध्यायन् जपेत् ।
 प्रजापतिश्च विः सविता देवता चूडाकरणे विनियोगः । ॐ आरमगां सविता कुरेण । ततः उक्तेदकसहितं कांस्यपात्रं पश्चान्
 नापितः सवितादेवः कुरेण आ आगां आगतवान् एतच्छूडाकरणाय आण्डो व्यवहितोपमर्गं सवकः । ॐ उक्तेन वा उदकेनेदि । हे वायो ज्वमपि

॥ * ॥ त्रयस्यैव पद्धतिः ॥ * ॥

उक्तेनोदकेन गृहीतेन कुमारशिरः प्लावयितुं त्रिभिः आगच्छ । अजितशेति शिवायः । ॐ आप उदकं जीवसे । वायुना वा आनीत्रा आपः हे कुमार-
 तास्तु ॥ उदकं क्लेदयन् उदी क्लेदने । किमर्थं जीवसे जीवनाय । जीवसे इति तुमर्थे इम इत्यादिना अम प्रत्ययः । ॐ विमोर्दंष्ट्रैः । हे कुर्व वं
 विमोर्दंष्ट्रैः इति दन्तैः । ॐ षष्ठे त्रायश्चनं । हे षष्ठे हे दर्भ एतं कुमारं त्रायश्च रक्ष । ॐ सुधिते मैनं हिंस्रीः । सुधितिरौदुवरः
 वायुं मनसा ध्यायन् जपेत् । प्रजापतिश्च विवायुर्देवता चूडाकरणे विनियोगः । ॐ उक्तेन वायु उदकेनैधि । ततः कांस्यपात्रं
 स्थितोक्तेनोदकेन दक्षिणहस्तगृहीतेन दक्षिणकपुष्पिकां मनो मन्त्रेण क्लेदयति । प्रजापतिश्च विरापो देवता चूडाकरणे विनियोगः ।
 ॐ आप उदकं जीवसे । ततः ताम्रक्षुरं तदभावे दर्पणं वा पश्यान् जपति । प्रजापतिश्च विविक्तेर्देवता चूडाकरणे विनि-
 योगः । ॐ विमोर्दंष्ट्रैः । ततः कुशवक्रं सप्त दर्भपिण्डलीगृहीत्वा क्लिन्न दक्षिणकपुष्पिकादेशे मनो मन्त्रेण उक्तेनोदकां निदध्यात् ।
 प्रजापतिश्च विरोषधिर्देवता चूडाकरणे विनियोगः । ॐ षष्ठे त्रायश्चनं । ततो वामहस्तगृहीतदर्भपिण्डलीमहित कपुष्पिका-
 देशे दक्षिणहस्तगृहीत ताम्रक्षुरं तदभावे दर्पणं वा अनेन मन्त्रेण निदध्यात् । प्रजापतिश्च विः सुधितिर्देवता चूडाकरणे विनि-
 योगः । ॐ सुधिते मैनं हिंस्रीः । ततः केशच्छेदो यथा न भवति तथा ताम्रक्षुरं दर्पणं वा तत्रैव कपुष्पिकादेशे मनो
 मन्त्रेण प्रेरयेत् । प्रजापतिश्च विः पूषा देवता चूडाकरणे विनियोगः । ॐ येन पूषा ब्रह्मपतेर्वायोरिन्द्रस्य चावपत्ते तं ते
 कुर्वः । हे सुधिते एतं कुमारं मा हिंस्रीः न हिंस्रिष्यसि । ॐ येन पूषा ब्रह्मपतेर्वायोरिन्द्रस्य चावपत्तेन ते वपामि ब्रह्मणा जीवातवे
 जीवनाय दीर्घायुस्तय बलाय वर्द्धसे । सुधितिं स्तुतिपूर्वकं विनियोगमाह येन सुधितिना पूषा देवो ब्रह्मपतेर्वायोरिन्द्रस्य चावपत्तेन तेन
 सुधितिना ब्रह्मणा ब्रह्मभूतेन ते तेन वपामि तद्वाकरोमि किमर्थं जीवातवे जीवनाय अस्यार्थः दीर्घायुस्तय वर्द्धसे तेजो वर्द्धयेत् । ॐ त्रायश्च

वपानि प्रकृणा जीवातवे जीवनाय दीर्घायुक्त्याय वलाय वर्द्धसे । ततो वारद्वयं तूष्णीं प्रेरयेत् । ततो लोहसुरेण कपुष्कि-
कादेशे स्थितं केशं हित्वा दर्भपिण्डलीभिः महाचारतो बालमित्रविधुतपात्रं रघुगोमरोपरि निक्षिपेत् । ततः कपुच्छल-
देशस्य कांस्यपात्रस्थितोष्णोदकेन दक्षिणहस्तगृहीतेन पूर्ववदेव प्रजापतिं विरापो देवता चूडाकरणे विनियोगः ॐ आप
उन्दस्तु जीवसे इत्यनेन रेदनं ॐ विष्णोर्दंष्ट्रोसि इत्यनेन तान्त्रसुरस्य दर्पणस्य वा प्रेरणं । षष्ठे त्रारश्चैनमिति
अनेन कपुच्छलदेशे उर्ध्वमूलमपुद्दर्भपिण्डलीनिधानं । ॐ सुधिते मैनं हिंस्रीरित्यनेन तान्त्रसुरस्य दर्पणस्य वा कपुच्छलदेशे
निधानं । येन पूषा ब्रह्मपतेरित्यनेन पूर्वाभिमुखतान्त्रसुरस्य दर्पणस्य वा प्रेरणं । तूष्णीं वारद्वयं । ततो लोहसुरेण
कपुच्छलदेशस्य केशं हित्वा दर्भपिण्डलीभिः महाचारतो बालमित्रविधुतपात्रं रघुगोमरोपरि स्थापयेत् । कपुच्छलशकेन पश्चि-
मतः शिखास्थानादशः शिरसो नापितक्रोडाभिमुखोच्छदेशोऽभिधीयते । ततस्तथैव वाम कपुष्किकाप्लावनादिच्छेदनपूर्वकं रघुगोम-
रोपरि केशनिधानान्तं सर्कं पूर्ववत् कुर्यात् । ततः कुमारस्य शिरः कराभ्यामुपसंगृह्य जपेत् । प्रजापतिं विरुक्कच्छन्दो

যমদমে ওঁ কশ্যপস্য ত্র্যম্বুং অগস্ত্যস্য ত্র্যম্বুং যদেবানাং ত্র্যম্বুং তত্তেহস্ত ত্র্যম্বুং। যমদগ্নেঃ কশ্যপস্য অগস্ত্যস্য দেবানাং ইন্দ্রাদীনাং যং ত্র্যম্বুং

॥ * ॥ তবদেবপিতৃঃ ॥ * ॥

যমদগ্নিকশ্যপাগস্ত্যাদয়ো দেবতাশ্চূড়াকরণে বিনিয়োগঃ। ওঁ যমদগ্নেঃ ত্র্যম্বুং ওঁ কশ্যপস্য ত্র্যম্বুং ওঁ অগস্ত্যস্য ত্র্যম্বুং ওঁ
যদেবানাং ত্র্যম্বুং ওঁ তত্তেহস্ত ত্র্যম্বুং। ততো হ্নেক্তরদেশং নীত্বা পুষ্পাদ্যলঙ্কৃতো নাপিতঃ কুমারঃ দুগুয়তি সর্বমেব
কেশং গোময়োপরি নিধারারণে বংশবিটপে বা স্থাপয়েৎ। অগ্নিনেব সময়ে কর্ণবেধঃ কর্তব্যঃ। ততঃ পূর্ববদ্যস্তসমস্তমহা-
বাহতি হোমং কৃত্বা প্রাদেশপ্রমাণাং স্থতান্তাং সমধিং তুষীমগ্নৌ হৃত্বা প্রকৃতং কর্ম সমাপ্য সর্বকর্মসাধারণং শাট্যারনহো-
যাদি বাধদেব্যগানান্তমুদীচ্যৎ কর্ম সমাপ্য কর্মকারয়িত্ব ব্রাহ্মণায় দক্ষিণাং দদ্যাৎ। কুরষবধান্যতিলসর্বপান্ নাপিতায়
দদ্যাৎ ॥ * ॥ * ॥ ইতি চূড়াকরণং সমাপ্তং ॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥

ত্রীণি আয়ংবি বালযুবস্থবিরহানি তং ত্র্যম্বুং হে ভদ্রক তে হস্ত তব ভবতু। ত্র্যম্বুযমিত্তি জলতুরাদি স্ত্রেণাচ্ সমাসান্তঃ ॥ * ॥

॥ * ॥ ইতি চূড়াকরণ মন্ত্রব্যাখ্যা সমাপ্তা ॥ * ॥

अथोपनयनं । ॐ अग्ने त्रतपते त्रतं चरियामि तत्रे प्रत्रवीमि तच्छकेयं तेनर्द्ध्या समिदहमहतां सत्यमुपैमि । पञ्च यजुंषि उपनयनहोमे विनियुक्तानि । प्रतिमस्रोपाङ्ग्यादि देवताकानि उपनीरमानो मागवकोहग्निं प्रार्थरति । हे अग्ने त्रतपते शस्त्रीयस्य निरमस्य पालक यदिदं त्रतमुपनयनाथां

अथोपनयनं । तत्र गर्भाकृते ऋते वाके ब्राह्मणस्योपनयनं कर्तव्यं । तदसम्भवे षोडशवर्षपर्यान्तमुपनयनाधिकारः । अतःपरं सावित्रीपतितो ब्राह्मणे नोपनेतव्य इति । तत्र प्रथमं प्रातः कृतस्नानं कृतस्नानश्राद्धं पिता कृतस्नानश्राद्धेन पित्रा व्रते इत्य एवाचार्यास्तदभावे मागवकव्रते वा समुद्भवनामानमग्निं संस्थाप्य विरूपान्कजपाङ्गां कुशण्डिकां समाप्य मागवकं प्रातर्भोजयित्वा इत्येकस्मिन्ने नैत्रा शिख्या सह मुण्डितं स्नापितं कुण्डलाद्यलङ्कृतं कौमवसनसम्भवे शुक्लाहतकार्पासैकवस्त्रावृतं मागवकं दक्षिणे निधाय प्रकृतकर्णारन्ध्रे प्रादेशप्रमाणां यताङ्गां समिधं तुष्ठीमग्नौ हृत्वा ब्यस्तसमस्तमहाव्याहृति होमं कुर्यात् । यथा प्रजापतिर्वा विरग्विर्वा च्छन्दो इतिर्देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ भूः । स्वाहा । प्रजापतिर्वा विरग्विर्वा च्छन्दो वायुर्देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ भूः । स्वाहा । प्रजापतिर्वा विरग्विर्वा च्छन्दो सूर्यो देवता महाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ सः । स्वाहा । प्रजापतिर्वा विरग्विर्वा च्छन्दो प्रजापतिर्देवता ब्यस्तसमस्तमहाव्याहृति होमे विनियोगः । ॐ भूर्भुवः । स्वाहा । ततः आचार्यः पकतिर्मन्त्रैः पक्वाहतीर्जुहुर्यात् । यथा प्रजापतिर्वा विरग्विर्वा च्छन्दो उपनयनहोमे विनि-

चरियामि अन्नं स्यामि तद्ब्रतं ते तुभ्यं प्रत्रवीमि कथरामि निवेदरामीति वाचं । येन तद्ब्रतमहं कृत्वा प्रसादाच्छरितुं श्नुवेन शक्यं शक्रेमि । त्रतचरणस्य फलमाह तेनोपनयनं त्रतेन करणत्वेन आहं ऋद्ध्या समुद्भिः अधारनलङ्गां प्राप्तरामीति शेषः । उक्ताहमहतादलका वचनां पृथक् हृत्वा इदं ब्रतं सत्यं

সত্যবচনস্বরূপং সত্যমুপৈমি। অগ্নমর্থঃ ষোড়শং প্রাপ্তপন্নরনাদ্বথেক্ষাচার আমং সো ইহমধুনা পরিত্যক্তানুতবাদঃ সত্যভূতমিদং ব্রতং চরিষ্যামি।
শকৈরমিতি লিঙাশিবাঙ্ ঋদ্ধোতি দ্বিতীয়ার্থে তৃতীয়া। সত্যমুপৈমিতি ব্যবহিতোপসর্গস্বকঃ। ওঁ বায়ো ব্রতপতে ব্রতং চরিষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি তচ্ছকৈয়ং
তেনর্ক্যা সমিদমহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি। ওঁ সূর্য্য ব্রতপতে ব্রতং চরিষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি তচ্ছকৈয়ং তেনর্ক্যা সমিদমহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি। ওঁ চন্দ্র ব্রত-

ভবদেবপদ্ধতিঃ ॥ ১ ॥

যোগঃ। ওঁ অগ্নে ব্রতপতে ব্রতঞ্চরিষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি তচ্ছকৈয়ং তেনর্ক্যা সমিদমহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি স্বাহা। প্রজা-
পতির্ধ্বির্বাযুর্দেবতা উপনয়নহোমে বিনিয়োগ। ওঁ বায়ো ব্রতপতে ব্রতঞ্চরিষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি তচ্ছকৈয়ং তেনর্ক্যা সমিদ-
মহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি স্বাহা। প্রজাপতির্ধ্বিঃ সূর্য্যো দেবতা উপনয়নহোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ সূর্য্য ব্রতপতে ব্রতঞ্চরি-
ষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি তচ্ছকৈয়ং তেনর্ক্যা সমিদমহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি স্বাহা। প্রজাপতির্ধ্বিঃশক্নো দেবতা উপনয়ন-
হোমে বিনিয়োগঃ। ওঁ চন্দ্র ব্রতপতে ব্রতঞ্চরিষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি তচ্ছকৈয়ং তেনর্ক্যা সমিদমহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি
স্বাহা। প্রজাপতির্ধ্বিঃশক্নো দেবতা উপনয়নহোমে বিনিয়োগঃ ওঁ ব্রতানাং ব্রতপতে ব্রতঞ্চরিষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি
তচ্ছকৈয়ং তেনর্ক্যা সমিদমহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি স্বাহা। এবমাজ্যাহুতাহুত্ৰা অগ্নেঃ পশ্চিমে আচার্য্য উদগথেষু কু-

পতে ব্রতং চরিষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি তচ্ছকৈয়ং তেনর্ক্যা সমিদমহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি। ওঁ ইন্দ্র ব্রতানাং ব্রতপতে ব্রতং চরিষ্যামি তত্তে প্রব্রবীমি তচ্ছকৈয়ং
তেনর্ক্যা সমিদমহমনৃত্যং সত্যমুপৈমি। ব্রতানাং যজ্ঞানাং ব্রতস্য নিয়মস্য পতিরিক্তঃ। ওঁ আগত্না সমগম্বাহি প্রস্থ মর্ত্যং যুযোতন। অরিক্তাঃ

সঞ্চরেমহি স্বস্তি সঞ্চরতাদয়ং। অমুষ্ঠবিয়ং মাণবক প্রেক্ষমাণশ্চাচার্য্যস্ত জপে বিনিযুক্তা। অগ্ন্যাদয় এব দেবতাঃ। হে অগ্ন্যাদয়ো যুয়মেনমুপনীসমানং
 স্মমর্ত্যং শোভনমহুয্যং প্রযুযোতন প্রাকর্ষণে মিশ্রয়তঃ অস্মাভিঃ মহেত্যেতৎ প্রার্থ্যতে। তথা প্রযুযোতন যথা হনেন ব্রহ্মচারিণা আগন্তা আগমনশীলেন বরং
 সমগম্মহি সংগচ্ছেমহি। কিঞ্চ অরিষ্ঠা অবিয়াঃ সঞ্চরেমহি। অনেন ব্রহ্মচারিণা সহ তথা অস্মাভিঃ সহ স্বস্তি কল্যাণেনারাং ব্রহ্মচারী সঞ্চরতাং। সমগম্মহীতি মন্ত্রে
 যসকরেত্যাদিনা লুক্কোচ্চতি মকারস্ত নহৎ। প্রযুযোতনেতি ব্যবহিতোপসর্গসম্বন্ধঃ। যু মিশ্রণে লোটণপ শূঃ। তপ্ত তপ্ত নখনাশেচতি মধ্যম পুরুষ বহুবচনস্ত

॥ * ॥ স্মাহবেদি উপনয়নং ॥ * ॥

শেষু প্রাঙ্খু উল্লিস্তিষ্ঠেৎ। অগ্ন্যাচার্য্যয়োর্মধ্যে মাণবকোইপি কৃতাজ্জলিরাচার্য্যাভিনুখ উদগণ্ডেষু কুশেষু উল্লিস্তিষ্ঠেৎ। মাণব-
 কস্ত দক্ষিণতঃ স্থিতো মনুবান্ ব্রাহ্মণো মাণবকশ্চাচার্য্যস্ত চাজ্জলিনুদকেন পূরয়েৎ। ততো গৃহীতৌদকাঞ্জলিং মাণবকং
 পশ্যন্ জপতি। প্রজাপতির্ধারিণুর্কুপ্ছন্দো ইগ্নিবায়ুসূর্য্যচন্দ্রেন্দ্রাদয়ো দেবতা উপনয়নে আচার্য্যস্ত মাণবকং প্রেক্ষমাণস্ত জপে
 বিনিয়োগঃ। ওঁ আগন্তা সমগম্মহি প্রস্মমর্ত্যং যুযোতন অরিষ্ঠাঃ সঞ্চরেমহি স্বস্তি সঞ্চরতাদয়ং। তত উদকাঞ্জলিরাচার্য্যো
 গৃহীতৌদকাঞ্জলিং মাণবকং পাঠয়তি। প্রজাপতির্ধারিরাচার্য্যো দেবতা উপনয়নে মাণবকপাঠনে বিনিয়োগঃ। ওঁ ব্রহ্মচর্য্যমাগা-
 নুপমানয়স্ব। ততঃ আচার্য্যো মাণবকং নামধেয়ং পৃচ্ছতি। প্রজাপতির্ধারিমাণবকো দেবতা উপনয়নে মাণবকনাম প্রশ্নে বিনি-
 যোগঃ। ওঁ কো নামাসি। ততো মাণবকো দেবতাশ্রয়ং গোত্রাশ্রয়ং নক্ষত্রাশ্রয়ং বা প্রাণাচার্য্যপারিকল্পিতং নাম কথয়তি।

তনাদেশঃ। ওঁ ব্রহ্মচর্য্য মাগানুপমাময়স্ব। যজুরিদমাচার্য্যো দেবতা মাণবকপাঠনে বিনিযুক্তং। হে গুরো ব্রহ্মচর্য্যং মৈথুননিরুক্তিং অহমাগাং
 আগতবানস্মি যতঃ অতো মা মাং উপনয়নস্ব আত্মসমীপং প্রাপয়স্ব। কো নামাসি। অসৌ নামাস্মি। আচার্য্যঃ পৃচ্ছতি কিম্মা মা ত্বমসি। যঃ পৃষ্ঠঃ স আহ অসৌ

॥ ३ ॥ त्वदेवपत्तिः ॥ ३ ॥

नामाप्तिं देवदत्तनामाहमित्यर्थः । ॐ देवस्य ते सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्वाहृत्यां पुष्पो हस्ताभ्यां हस्तं गुह्याम्यसौ । यजुरिदं उपत्त । एव
 सवितृश्विपूषाणो देवताः माणवकहस्तग्रहणे विनियुक्तं । हे असौ हे देवदत्त ते तव हस्तं सवितुर्देवस्य प्रसवेऽश्विनोर्देव वैद्यारोर्वाहृत्यां
 पुष्पं देवस्य हस्ताभ्यां अहमाचार्यः पाणिना गुह्यामि । ॐ अग्निस्ते हस्तमग्रहीत् । सविता हस्तमग्रहीदर्थमा हस्तमग्रहीत् । त्रसुमसि कर्मणा अग्निराचार्यस्तव ।
 प्रजापतिर्वाषिर्माणवको देवता उपनयने माणवकनामकथने विनियोगः । ॐ अमुक देवशर्मानाम्नीति । ततः आचार्यमाण-
 वको गृहीतजलाङ्गुली त्रजेतां । तत आचार्यो दक्षिणेन पाणिना माणवकस्य साङ्गुष्ठं दक्षिणं पाणिमनेन मन्त्रेण गृह्णाति ।
 प्रजापतिर्वाषिः सवितृश्विपूषाणो देवता उपनयने आचार्यस्य माणवकहस्तग्रहणे विनियोगः । ॐ देवस्य ते सवितुः प्रसवे
 अश्विनोर्वाहृत्यां पुष्पो हस्ताभ्यां हस्तं गुह्याम्यसौ । अत्रासाविति सर्वनामस्थाने माणवकस्यामुकदेवशर्मानिति संशोधनात्तु
 नाम प्रयोज्यं । ततो गृहीतमाणवकहस्त आचार्यो जपति । प्रजापतिर्वाषिर्ग्यादयो देवता उपनयने माणवकहस्ताचार्य-
 जपे विनियोगः । ॐ अग्निस्ते हस्तमग्रहीत् सविता हस्तमग्रहीत् अर्थमा हस्तमग्रहीत् मित्रसुमसि कर्मणा अग्निराचार्यस्तव । ततो
 माणवकं आचार्यो हनेन मन्त्रेण प्रदक्षिणेन त्रायिन्वा प्राङ्मुखं करोति । प्रजापतिर्वाषिः सूर्यो देवता उपनयने माण-
 वकस्यावर्तने विनियोगः । ॐ सूर्यस्यावर्तमन्वावर्तन्वासौ । अत्रासाविति सर्वनामस्थाने अमुकदेवशर्मानिति संशोधनात्तु माणवक
 यजुरिदं गृहीतमाणवकहस्तस्याचार्यस्य जपे विनियुक्तं । अग्न्यादय एव देवताः । हे त्रसुचारिन् योहरं तव हस्तो मया गृहीतं स्तुं गृह्यं अग्निः सविता अर्था-
 मा चाग्रहीत् । अनेन कर्मणा षुक्शुक्रमणादिना मित्रः प्रियो हितकारी मम सुमसि अग्निश्च तगवांस्तव षुकः मित्र इति लिख्यव्यात्येन पुंस्तुं । ॐ सूर्यासा-
 वृतमन्वावर्तन्वासौ । सूर्यदैवतं यजुरावर्तने विनियुक्तं । हे असौ देवदत्त सूर्यासावृतमन्तं मन्वावर्तन् अन्वर्तः । यावत् तानोरावर्तनं तावत् सुयातिष्ठ ।

ॐ प्राणानां ऋष्टिरमि मा विश्रंसोऽहं इदंते परिददाम्युं । नाभासुके देवते नाभिस्पर्शने विनियुक्तं । षड्भूरिदं हे नाते इमा ब्रह्मचारिण षुं
मा विश्रमः न विश्रंसियामि स्वस्थानान्नाविचलियामि । अतस्तुं प्राणानां देहधारणकारणानां ऋष्टिः प्रतिप्रवक्ष्यामि भवामि । तथा हे अस्तक मम इदकस्य ब्रह्मचारिणः
शरीरं अमुं ब्रह्मचारिणं ते तव परिददामि अर्पयामि त्वयि समर्पित एव जरामरणदिकं नास्तुप्राप्नुयादिति । विश्रम इति विश्रंसेन् ७ पृथादिद्वादश । ७

नाम प्रयोज्यं । ततो माणवकस्य दक्षिणस्कन्धं स्पर्शं । इवतीर्णे दक्षिणपाणिना अव्यवहितं नाभिदेशमनेन मन्त्रेणाचार्यः
स्पर्शति । प्रजापतिर्धृषिर्नाभ्यास्तुको देवते उपनयने ब्रह्मचारिणाभिदेशस्पर्शने विनियोगः । ॐ प्राणानां ऋष्टिरमि । मावि-
श्रंसोऽहं इदंते परिददाम्युं । अत्रामुमिति सर्वनामस्थाने अमुकदेवशर्माणमिति द्वितीयान्तुं माणवकनाम प्रयोज्यं ।
ततो नाभेरुपरिदेशमनेन मन्त्रेणाचार्यः स्पर्शति । प्रजापतिर्धृषिर्वायुर्देवता उपनयने ब्रह्मचारिणाभ्युपरिदेशस्पर्शने विनि-
योगः । ॐ अतुर इदंते परिददाम्युं । अत्रामुमिति सर्वनामस्थाने अमुक देवशर्माणमिति द्वितीयान्तुं माणवकनाम प्रयो-
ज्यं । ततो माणवकस्य हृदयदेशमनेन मन्त्रेणाचार्यः स्पर्शति । प्रजापतिर्धृषिः कृशानुर्देवता उपनयने ब्रह्मचारिहृदय-
स्पर्शने विनियोगः । ॐ कृशान इदंते परिददाम्युं । अत्रामुमिति सर्वनामस्थाने अमुकदेवशर्माणमिति द्वितीयान्तुं माणव-

अतुर इदंते परिददाम्युं । नाभ्यापरिदेशस्पर्शने विनियुक्तं । वायव्यं षड्भूः । अतुर वितर्तीति अतुरिर्नाम वायुः तस्यामन्त्रः । हे अतुरे । शेषं पूर्कवत् ।
अतुरि इति ह्यन्तः क्रमः । ॐ कृशान इदंते परिददाम्युं । हृदयस्पर्शने विनियुक्तं षड्भूः । हे कृशानो अग्ने हृदयं पूर्कवत् । ॐ प्रजापतये त्वा परि-

॥ १ ॥ माणवकेदि उपनयनं ॥ १ ॥

দদাম্যসৌ । দক্ষিণস্কন্ধস্পর্শনে বিনিযুক্তং । প্রাজাপত্যং বজুঃ । হে অসৌ ব্রহ্মচারিন্ প্রজাপত্যে অর্ক্ষে ত্বা ত্বাং পরিদদামি । ॐ দেবার ত্বা সবি ত্রে পরি-
দদাম্যসৌ । সবেয় পাণিনা মধ্যস্কন্ধস্পর্শনে বিনিযুক্তং সাবিত্রং বজুঃ । ॐ ব্রহ্মচার্যাসৌ । ব্রহ্মচারিসম্বোধনে বিনিযুক্তং ব্রহ্মচারি দৈবতং বজুঃ ।

কনাম প্রয়োক্তব্যং । ততো দক্ষিণেন পাণিনা আচার্যো মাণবকস্য দক্ষিণস্কন্ধং স্পৃশন্ জপতি । প্রজাপতিঋষিঃ প্রজাপতি-
দেবতা উপনয়নে ব্রহ্মচারিদক্ষিণস্কন্ধস্পর্শনে বিনিয়োগঃ । ॐ প্রজাপত্যে ত্বা পরিদদাম্যসৌ । অত্রাসাবিতি সর্বনামস্থানে অমুক
দেবশর্মান্নিতি সম্বোধনান্তুং মাণবকনাম প্রয়োক্তব্যং । ততো বামেণ পাণিনা মাণবকস্য বামস্কন্ধং স্পৃশন্ আচার্যো জপতি ।
প্রজাপতিঋষিঃ সবি তা দেবতা উপনয়নে ব্রহ্মচারিবামস্কন্ধস্পর্শনে বিনিয়োগঃ । ॐ দেবার ত্বা সবি ত্রে পরিদদাম্যসৌ ।
অত্রাপ্যসাবিতি সর্বনামস্থানে অমুকদেবশর্মান্নিতি সম্বোধনান্তুং মাণবকনাম প্রয়োক্তব্যং । তত আচার্যো মাণবকমনেন মন্ত্রেণ
সম্বোধয়তি । প্রজাপতিঋষির্জগতিচ্ছন্দো ব্রহ্মচারী দেবতা উপনয়নে ব্রহ্মচারিসম্বোধনে বিনিয়োগঃ । ॐ ব্রহ্মচার্যাসৌ
অত্রাপ্যসাবিতি সর্বনামস্থানে অমুকদেবশর্মান্নিতি সম্বোধনান্তুং মাণবকনাম প্রয়োক্তব্যং । ততঃ সম্বোধিতং মাণবকমাচার্য্যঃ
প্রেরয়তি । প্রজাপতিঋষিব্রহ্মচারী দেবতা উপনয়নে ব্রহ্মচারিপ্রৈষ্যে বিনিয়োগঃ । ॐ সমিধমাধেহি । ॐ আপোশানং
কর্ম কুরু । ॐ মা দিবা স্বাপসীঃ । ব্রহ্মচারী তু সর্বত্র ॐ বাচমিতি ক্রয়াৎ । তত আচারাৎ কৌপীনং পরিধাপয়েৎ । ততো

ॐ সমিধমাধেহি আপোশানাং কর্ম কুরু মা দিবা স্বাপসীঃ । প্রৈষ্যে বিনিযুক্তং । হে ব্রহ্মচারিন্ অগ্নৌ সমিধমাধেহি অগ্নিকার্য্যং কুরু । আপোশানাং
প্রাপ্তোজনান্নবর্জনং তক্ষয় কর্ম কুরু গুরুশ্রবাদিলক্ষণং কর্মনিষ্পাদয় । তথা মা দিবাস্বাপসীঃ ন স্বপিহি এবমুক্তঃ প্রতিবক্তি ব্রহ্মচারী ওমিতি বাচমিতি বা ।

॥ * ॥ सामवेदि उपनयनं ॥ * ॥

ॐ इयं द्रुकृताः परिधावमाना वर्णं पवित्रं पुनतीन आगाः । प्राणापानाभ्यां बलमावहन्ती स्वसा देवी सुभगा मेखलेरं । त्रिष्टं विरं मेखला देवताका
परिधापने विनियुक्ता । ब्रह्मचारौ क्रते । इयं प्रताका मेखला मोक्षवमना नो हस्मान् आगाः । किं कूर्वाणा द्रुकृताः असहक प्रलापादितो बाधमाना निवारयन्ती ।
वर्णं ब्राह्मणादिकं पवित्रमपि पूतनी पावयन्ती । तथा च स्मृतिः । मातुर्वदन्ते जायन्ते द्वितीयं मोक्षिवदनादिति । पुनः किं कूर्वती प्राणस्थापानश्च च
वायोरर्कलं वीर्यां आचरन्ती आनयन्ती । प्राणापानयोरुपादानं प्राधान्यापनार्थं । तथा स्वसा भगिनीव । परार्थप्रज्यामानाः शकाः सादृशं गमयन्ति ।
हृद्वेरुत्तरतो गत्राचार्य उदगग्रेषु कुशेषु प्राङ्मुख उपविशति । मानवकोऽपि पातितदक्षिणजानूरुदगग्रेषु कुशेषाचार्याभिमुख
उपविशति । अथैनं मानवकं आचार्याद्विप्रदक्षिणां त्रिवृतां मुञ्जमेखलां परिधापयन् मन्त्रद्वयं वाचयति । प्रजापतिर्ष्विष्टि-
स्तुच्छन्दो मेखला देवता उपनयने मेखलापरिधापने विनियोगः । ॐ इयं द्रुकृताः परिधावमाना वर्णं पवित्रं पुनती
न आगाः । प्राणापानाभ्यां बलमावहन्ती स्वसा देवी सुभगा मेखलेरं । ॐ ऋतश्च गोपुत्री तपसः पवन्ती श्वती रक्कः
सहमाना अरातीः । सामासमन्तुमतिपर्योहि भद्रे धर्तारस्ते मेखले मा विवाम । ततो यज्ज्ञोपवीतं कृष्णसाराजिनसहितं आ-
चार्यो मानवकं परिधापयेदनेन मन्त्रेण । प्रजापतिर्ष्विर्गायत्रीच्छन्दो विश्वेदेवा देवता उपनयने यज्ज्ञोपवीतदाने विनि-
देवी पूज्या सुभगा सर्वलोककामा । प्राणापानाभ्यामिति षष्ठ्यर्थे चतुर्थी । ॐ ऋतश्च गोपुत्री तपसः पवन्ती श्वतीरक्कः सहमाना अरातीः । सामासमन्तुमति
पर्योहि भद्रे धर्तारस्ते मेखले मा विवाम । हे भद्रे शोभने मेखले वा इव ब्रह्मचारिसमक्षिन ऋतश्च सत्याश्च गोपुत्री पालयित्री । तपसो ब्रह्मचार्याश्च पवन्ती पव-
शब्दात् श्वतीरक्कः रक्कांसि विनाशयन्ती । अरातीः शत्रून् सहमाना अतिभवन्ती । सैव च भूता इव सामां समन्तां अतिपर्योहि आभिमुखान् सर्वत आगच्छ
वेष्टयेत्यर्थः । यथा ते तव धर्तारो वयं केन हिंसायाम ना हिंसिमाहि । अरावतीरिति व्यत्ययेन शमः स्थाने जम वा छन्दमिति पूर्वसर्वः । अस्तोपदि-

शति । ॐ अधीहि तोः सावित्रीं । मे भवाननुववीद्विति आचार्याः प्रथममुपदिशति । तो माणवक अधीश्वत । तदनुज्जां प्राप्य माणवक आह भवान सावित्रीं
मे महमनुववीतु उपदिशतु । अनन्तरं स तामाह । ॐ तं सवितुर्करेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् । गायत्री सविरुदेवता विश्वामित्रः
जपे विनियोगः । तं अध्यायनं भगवतः सवितुर्देवस्य देवनादि गुणस्य वरेण्यं वरणीयं भर्गः भजनीयं सवित्रापि सेव्यं धीमहि चिन्तरामः । किञ्चुतः
योगः । ॐ यज्ञोपवीतमसि यज्जस्य त्पोपवीतेनोपनेहामि । (नहामि । प्रजापतिर्ष्विः शर्करीच्छन्दोऽजिनं देवता उपनयने
अजिनपरिधापने विनियोगः । ॐ मित्रस्य चक्षुर्बरुणं वलीरुश्वेजे यशसि श्वविरं सयुद्धं । अनाहतस्यं वसनं जरिक्कु परी-
दं बाह्वजिनं दधेयं । इत्यनेनाजिनं परिधापयेत् । तत आचार्यास्य माणवक उपसन्नो भवति । प्रजापतिर्ष्विराचार्यो
देवता आचार्यामनुने विनियोगः । ॐ अधीहि तोः सावित्रीं । मे भवाननुववी तु । इति क्रवाणः । ततस्तमुपसन्नं माणवक-
माचार्याः प्रथमं पादं पादं ततो हर्कमर्कं ततः कृत्वा सावित्रीमध्यापयेत् । यथा विश्वामित्रर्षिर्गायत्रीच्छन्दः सविता
देवता जपोपनयने विनियोगः । ॐ तं सवितुर्करेण्यं । इति प्रथमं । ॐ भर्गो देवस्य धीमहि इति द्वितीयं । धियो-
यो नः प्रचोदयादिति तृतीयं । ॐ तं सवितुर्करेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि इति पूर्वार्कं । धियो यो नः प्रचोदयादिति
उत्तरार्कं । ॐ तं सवितुर्करेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॐ इति सर्वमेव गायत्रीं वारत्रयं पाठयेत् ।
सवित्रा नो हस्माकं धियो वृद्धी आनाध्यायनदानहोमेषु कर्मसु प्रचोदयात् प्रवर्तयेत् । उद्विष्टे हि भगवति शकलाह्वय कार्याणि प्रवर्तन्ते अस्तमिते च
निवर्तन्ते । भर्ग इति हृदि धातोः कर्मणि घञ् वात्येन पुंस्यं प्रथमैकवचने । धीमहीति दधातेर्धारणार्थस्य लिङ् बह्वलं छन्दसीति शपो लुक । सांयुट षलोपः
मलोपो वा लोपश्चादसः । प्रचोदयादिति चूद मधोदाने चूवादिः लटितिप आचक्षप । इतश्च लोपः परस्मैपदेष्वितीकारलोपः । डुः पृथिवी

ভুবো হস্তরীক্ষং স্বদ্যো । ওঁ আত্মা ত্রৈলোক্যান্ননঃ প্রতিপদ্যশ্বেতি গায়ত্র্যক্ষিগম্বু পছন্দোহসি অগ্নিবায়ুসূর্য্যা দেবতাঃ জপে বিনিয়োগঃ । ওঁ সূশ্রব সূশ্রবসং
মা কুরু । যথা ত্রময়ে সূশ্রব সূশ্রবা দেবেষ্বেষমহং সূশ্রবসূশ্রবা ব্রাহ্মণেষু ভূয়ামং । পঙক্তিরিয়ং দণ্ডপর্ণে বিনিযুক্তা । দণ্ডায়ী দেবতে দণ্ডং গৃহ্নন্ ব্রাহ্মচারী তমগ্নিঞ্চ
প্রার্থয়তে । শোভনং শ্রবো যন্ত স সূশ্রবাঃ । শৃণোতেঃ কৰ্ম্মণি সৰ্ব্বধাতুভ্যো হস্তন ছান্দসঃ সকারলোপঃ । হে সূশ্রব হে শোভনকীর্ত্তে দণ্ড যথা স্বং বেদধায়নাথং

।। সামবেদি উপনয়নং ।। * ।।

ততো মাণবকমাচার্যো মহাব্যাহতিঃ পৃথক্ পৃথক্ কৃত্বা ওঁকারপূৰ্ব্বিকা ওঁকারান্তা চ ওঁকারপুটীতা বা অধ্যাপয়েৎ । যথা প্রজা-
পতির্থাষির্গায়ত্রীচ্ছন্দো হগ্নিদেবতা মহাব্যাহতিপাঠে বিনিয়োগঃ । ওঁ ভুঃ । প্রজাপতির্থাষিরুক্ষিচ্ছন্দো বায়ুর্দেবতা মহাব্যাহতি-
পাঠে বিনিয়োগঃ । ওঁ ভুবঃ । প্রজাপতির্থাষিরনুকুপ্ছন্দঃ সূর্য্যো দেবতা মহাব্যাহতিপাঠে বিনিয়োগঃ । ওঁ স্বঃ । ততঃ ১০৭
সপ্রণবব্যাহতিকাং প্রণবান্তাং গায়ত্রীমধ্যাপয়েৎ । ততো বৈল্যঃ পালাশং বা মাণবকপরিমাণাং দণ্ড মাণবকায় প্রযচ্ছন্না-
চার্যো মাণবকং বাচয়তি । প্রজাপতির্থাষিপঙক্তিচ্ছন্দো দণ্ডায়ী দেবতে উপনয়নে মাণবকদণ্ডপর্ণে বিনিয়োগঃ । ওঁ সূশ্রব সূ-
শ্রবসং মা কুরু । যথা ত্রময়ে সূশ্রবসূশ্রবা দেবেষ্বেষমহং সূশ্রবসূশ্রবা ব্রাহ্মণেষু ভূয়ামং । অথ গৃহীতদণ্ডো ব্রাহ্মচারী ভিক্ষাং

জানাদিনা লোকে প্রখ্যাতব্রাহ্মাঃ এবং মামপি সূশ্রবসং কুরু । যদ্যচেষতেনে দণ্ডে বেদধারণাদিকং ন সম্ভবতি তথাপ্যধিষ্ঠাতু দেবতাতিপ্রারেনোচ্যতে । এবমগ্নিঃ
প্রার্থয়তে । হে অগ্নে সূশ্রব পুনরামন্ত্রণে দণ্ডয়ে সূশ্রবভূতিবশঃ খ্যাপ্যতে । যথা স্বং দেবেষু মধ্যে সূশ্রবাঃ এবং মহুষ্যেষমহং সূশ্রবাঃ ভূয়ামং । ওঁ অগ্নয়ে

समिधमहर्षिः ब्रह्मते जातवेदसे यथा ब्रह्मणे समिधा समिध्याश्चैवमहर्षयुवा मेधया वर्चसा । प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन धनेनान्नाद्येन समेधिवीर । बज्रुरिदमग्नेयं
समिधादाने विनियुक्तं । ब्रह्मचारी ब्रह्मते । अग्रे समिधमहर्षिः आह्वतवान् । किञ्चुतार ब्रह्मते जातवेदसे महते जातप्रज्ञानार । हे अग्ने यथा ब्रह्मनया समिधासि

प्रार्थयति । तत्र प्रथमं मातरं । भवति भिक्षां देहीति प्रार्थयेत् । ततो लक्ष्मिभिक्षामांगवकः ॐ स्वस्तीति ब्रूयात् । ततो मातृ-
बन्धुस्त्रियः । ततः पितरं भवन् भिक्षां देहीति प्रार्थयेत् । ततो लक्ष्मिभिक्षो ब्रह्मचारी ॐ स्वस्तीति ब्रूयात् । ततो हन्यांश्च
प्रार्थयेत् । सर्वं लक्ष्मं भैक्ष्याचार्याय निवेदयेत् । ततः पूर्ववदाचार्यो वास्तुसमस्तमहाव्याहृति होमं कृत्वा प्रादेश-
प्रमाणं घृतान्नां समिधं तुष्ठीमग्नेौ हत्वा प्रकृतं कर्म समाप्य सर्वकर्मसाधारणं शाट्यायनहोमादि वामदेव्यानां त्र्यं उदीच्यां
कर्म समापयेत् । ततो यदि पितृवाचाचार्यास्तदा कर्मकारयितृ ब्राह्मणाय दक्षिणां दद्यात् । यदन्यो ब्रह्मचारी तस्मै दक्षिणां
दद्यात् । ब्रह्मचारी तु तत्रैव स्थाने दिनान्तं यावद्वाग्यतस्तिष्ठेत् । ततः प्राप्तायं सक्र्यायां सक्र्यामुपास्य कुशणिकोक्तविधिना
समुद्धवनामानमग्निं संस्थाप्य ॐ ईहैवारमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं बहू प्रजानन् । इति जप्त्वा दक्षिणं जानु भूमौ
पातयित्वा दक्षिणपश्चिमोत्तरक्रमेणोदकाण्डलिसेकं अग्निपयुष्कण्ठं कृत्वा समिद्धोमं कुर्यात् । तत्र प्रथमं प्रादेशप्रमाण-

दीप्यासे । एवमनेन प्रकारेणाहं आयुषा मेधया बुद्ध्या वर्चसा तेजसा प्रजया पुत्रपौत्रादिरूपया पशुभिर्गवादितिर्ब्रह्मवर्चसेन ब्राह्मणतेजसा धनेन
वित्तेन अन्नाद्येन त्रीहिविदिना समेधिवीरं ब्रह्मिमाप्नुयात् । समिध्यासीति कर्मणि । लट्प्रक व्यात्येन परस्मैपदं । अनिदितामिति आदिना अह्नागिकलोपः ।